

Restituiri

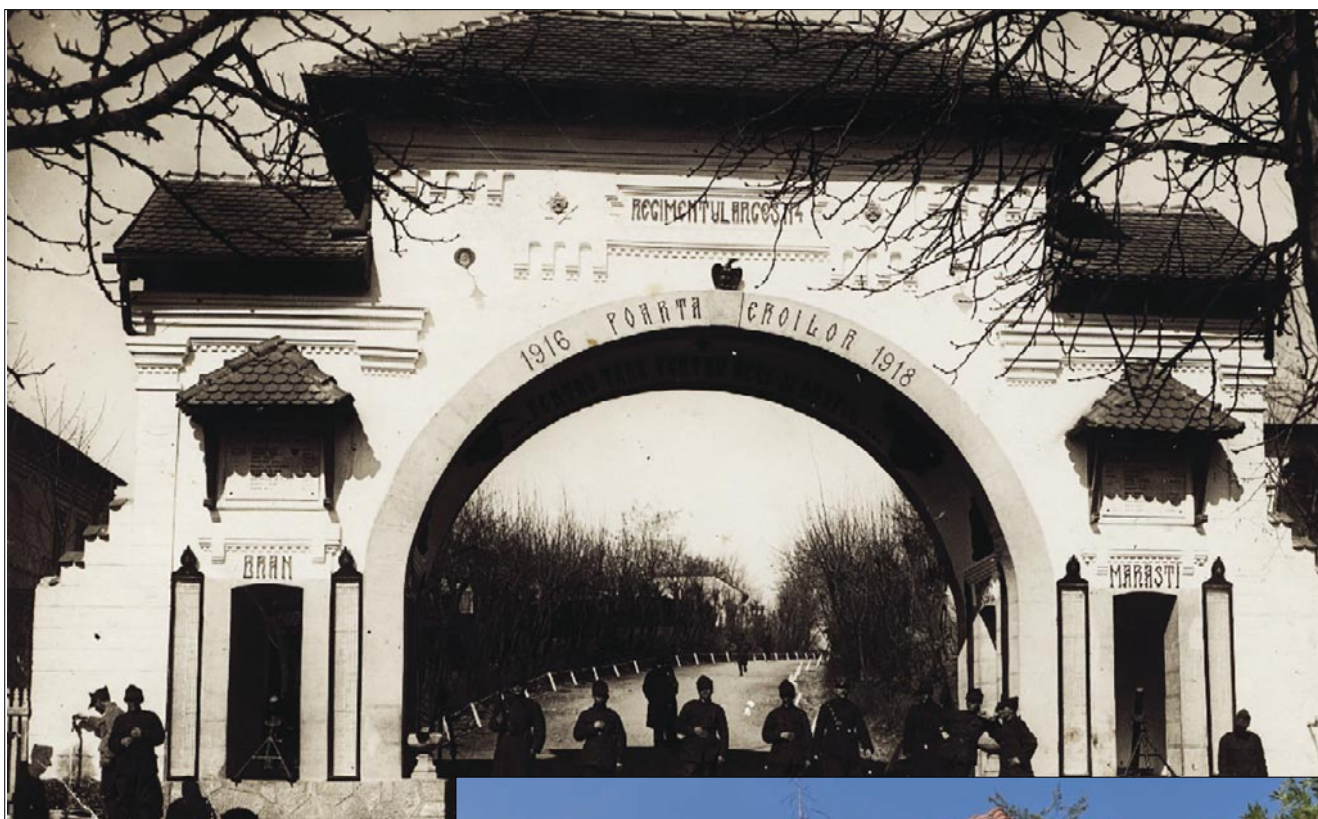
Pitești

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XXII ■ Nr. 1 (79)/2026

Serie nouă ■ 4 lei

Poarta Eroilor (1926-2026) 100 de ani de la inaugurare

A fost construita
în memoria celor
1100 de soldați
și ofițeri din
Regimentele nr. 4
Dorobanți Argeș
și nr. 44
Infanterie Pitești căzuți
la datorie
în Primul Război
Mondial.

Sumar

STUDII

dr. Marius ANDREESCU, *Întru dreaptă credință, pentru libertate, popor și țară. Însemnările unui veteran de război, Nicolae Andreescu*

dr. Aurel RADU, *Despre Ion Stănescu (1866-1938) și donația din 1934 pentru orașul Pitești*

Bianca-Elena CHIȚĂ, *Roșii din Pitești și Argeș în timpul domniei lui Matei Basarab: o categorie de slujitori domnești mai puțin cunoscută*

prof. Florin-Gabriel Rățoi, *Ilie I. Popa (11.09.1919-5.08.2025). Ultimul veteran de război din comuna Săpata, județul Argeș*

dr. Marin TOMA, *Boli, igienă și medicină în secolul fanariot (II)*

dr. Marin TOMA, *O istorie culturală a mâinilor și alte gesturi în evul mediu occidental*

INTERVIURI

Octavian Dărmănescu, *Biserica domnească din Pitești*. 370, Pitești, 2026

Restituiri Pitești

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:

conf. univ. dr. habil Claudiu NEAGOE

lect. univ. dr. Marius ANDREESCU

conf. univ. dr. Constantin BĂRBULESCU

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: dr. Marin TOMA

Secretar de redacție: Simona FUSARU

REDACTORI:

prof. dr. Elena STEFĂNICĂ

prof. dr. Octavian DĂRMĂNESCU

drd. Adelina-Elena SORESCU

dr. Aurel RADU

RELAȚII CU PUBLICUL: Carmen SAITA

ADRESA REDACȚIEI:

Centrul Cultural Pitești,

Calea Craiovei nr. 2 (Casa Cărții)

Tel./fax.: 0248 219976

www.centrul-cultural-pitesti.ro

e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Pitești* apare trimestrial sub egida Consiliului Local și a Primăriei Pitești. Revista publică articole pe teme de istorie universală și românească, sociologie politică, antropologie socială și culturală, precum și documente variate din arhive.

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

Reproducerea articolelor sau a documentelor publicate se poate face numai cu indicarea autorului articolului și a titlaturii revistei.

Textele și fotografiile aduse în redacție nu se înapoiază.

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Pitești

Tiparul executat la VENUS PRINTING SOLUTIONS Iași

ÎNTRU DREAPTĂ CREDINȚĂ, PENTRU LIBERTATE, POPOR ȘI ȚARĂ. ÎNSEMNĂRILE UNUI VETERAN DE RĂZBOI, NICOLAE ANDREESCU

dr. Marius ANDREESCU

Cercetător științific Institutul de Cercetări Juridice „Andrei Rădulescu”

al Academiei Române

Asociația Română de Filosofie a Dreptului și Filosofie Socială

Virtuțile creștine sunt existențiale și, prin aceasta, obiective, create de Dumnezeu și pe care Acesta le dăruiește omului. Omul este liber să și le însușească sau nu. Omul a fost creat de Dumnezeu cu puterea de a discerne între bine și rău. Dar prin virtuți, valori transcendente, fiecare om își depășește fenomenalitatea existențială a păcatului, egoismului, înstrăinării, dorința de a avea și nu de a fi; devine conștient de sinele său mai adânc în care se întâlnește cu Dumnezeu și prin Dumnezeu, în comuniune de iubire cu toți oamenii și universul întreg; se realizează ca om adevărat creat de Dumnezeu după chipul Său și cu vocația unei infinite asemănări după har cu Creatorul Sau, în lumea imanentă și în veșnicie; iar ființarea sa este întru ființa creată.

„Virtuțile sunt forma umană a însușirilor divine” ne spune Sfântul Maxim Mărturisitorul. Virtuțile au fost date omului în chip firesc de Dumnezeu. Contrar patimilor, care nu au o ființă sau ipostas, ființa virtuții este Dumnezeu, Care ne solicită și așteaptă de la noi să devenim în această viață lucrători ai virtuții și aceasta, spre fericirea noastră în lumea și viața aceasta trecătoare, dar și în împărăția Lui cea cerească.

„Ce a dăruit Dumnezeu sufletului, conștiinței, inimii noastre: valorile divine – iubirea divină, lumina divină. Iar luminii divine, ochiul luminii divine – credința. Și celelalte virtuți: nădejdea, dragostea, bunătatea, pacea, îndelunga răbdare, blândețea. Și fiecare a fost înzestrat cu o harismă proprie, ca unul să devină slujitor al lui Dumnezeu, în felul lui: unul, ca medic, vindecând (cum Mântuitorul, Marele Medic, a vindecat femeia gârbovă și a înălțat-o, ridicându-i privirea), altul să devină învățător (și Mântuitorul S-a numit Învățător, și toată lumea așa I se adresa: “Învățătorule!”), altul iconomist (a pus pe om să fie

ca un iconom al Lui, peste daruri; și cum să împartă bunătățile zidirii lui Dumnezeu pentru toți semenii lui, cei în lipsă, în suferință), s.a.m.d.. Fiecare cum este chemat, așa să lucreze.” (Părintele Constantin Galeriu).

Conștiința este esența și trăsătura distinctivă a firii umane, a sufletului nemuritor al omului prin care acesta, ca persoană creată de Dumnezeu, se raportează la natură, societate, la propria sa ființă și, în mod deosebit, la Dumnezeu. Omul este singura ființă creată care are conștiința propriei sale existențe, poate cunoaște pe Dumnezeu și se poate raporta la Dumnezeu prin credință, care este un fapt de conștiință. Sfântul Arsenie Boca vorbea despre conștiință ca fiind „un grai tăcut și o chemare lină” prin care omul poate să se reconstruiască ca ființă spirituală, să își regăsească structura sa autentică, dincolo de precaritățile și patimile existențiale, într-un cuvânt să redobândească libertatea autentică, spirituală, pentru iubirea infinită și indefinită de Dumnezeu și de oameni. Credința ortodoxă este un fapt interior al conștiinței omului ca persoană. Fericitul Augustin spunea și el că „în noi este ceva mai adânc decât noi înșine”, referindu-se tot la conștiința omului, cu deosebire la conștiința de sine. Prin aceste gânduri și cuvinte de început vreau să subliniez importanța existențială, pentru fiecare om, a dreptei credințe în Dumnezeu, a conștiinței curate și a virtuților.

Tatăl meu, Nicolae Andreescu, a fost și el un purtător al multor virtuți creștine pe care le-a afirmat în viața sa prin dreapta credință lucrătoare în iubire, prin fapte bune pentru mulți, prin smerenie. A știut să se dăruiască pe sine pentru alții și să împlinească astfel poruncile Mântuitorului, începând cu Porunca Iubirii necondiționate și jertfelnice pentru toți oamenii pe care i-a întâlnit. A

fost un răspânditor de bucurie pentru mulți, de nădejde și iubire pentru cei întristați și aflați în suferință. A cunoscut din plin și suferința, în mai toate etapele vieții sale; suferință pe care și-a asumat-o și a depășit-o prin curaj, lepădare de sine și credință în Hristos, în Maica Domnului. De aceea eu, din copilărie și până în ultimile clipe ale vieții sale, nu l-am văzut întristat, supărat, necăjit, posomorât, ci întotdeauna blând și bine voitor. Cu toate că se afla în cruntă suferință, în cele din urmă zile ale vieții sale pământești, pe un petec de hârtie a scris o rugăciune scurtă, dar profundă și tulburătoare către Prea Sfânta de Dumnezeu Născătoare Pururea Fecioară Maria: *“Sfântă Maica a lui Dumnezeu Roagă-te pentru noi!”*. A cerut Maicii Domnului să se roage nu numai pentru el, aflat la hotarul dintre viață și veșnicie, dar și pentru toți oamenii, pentru toată creația Domnului. Mare a fost credința și iubirea Tatălui meu. Această rugăciune îl însoțește în veșnicie și sunt convins că este ascultată de Dumnezeu și Maica Domnului.

Părinții mei, Nicolae și Elena, sunt sfinți pentru mine, îi port mereu în inima, sufletul, conștiința și rugăciunile mele cu tot neamul lor cel adormit. Tatăl meu și-a iubit întotdeauna aproapele în cel mai profund sens Biblic și, în egală măsură, neamul și țara. O mărturie în acest sens este și suferința și jertfa sa pentru neam și țară prin participarea pe front, în cel de-al doilea război mondial.

În arhiva personală am găsit un document cu însemnări ale tatălui meu cu privire la participarea și suferințele îndurate pe front. Redau mai jos acest document, scris de tatăl meu cu un an înainte de a trece la Domnul, în memoria Tatălui meu și pentru a fi de folos tuturor celor care îl vor citi, pentru ca izvorul tuturor patimilor, „nepăsarea, uitarea și neștiința” să nu pună stăpânire pe conștiința și ființa lor, mai ales a celor tineri și a-i întări în dreapta credință și dragoste pentru neam și țară.

MEMORIU privind activitatea în cel de-Al Doilea Război Mondial 1941-1945

Sunt veteran de război Nicolae Andreescu, cu domiciliu în municipiul Pitești.

Sunt născut în anul 1921, ziua 13-contingent 1943. În conformitate cu certificatul nr. A 18688 din 30.09.1991 am participat pe front (linia întâi), cu Regimentul 4 Dorobanți, Divizia a III-a Argeș, cu

gradul de caporal, de la data de 31.03.1944 până la data de 9.05.1945. În prezent sunt înaintat la gradul de plutonier adjutant. Pe data de 4.03.1945 am fost decorat pe linia I cu medalia **Bărbăție și Credință cu Spade**, cu ordinul de zi 569/1945.

În luna martie 1944 am plecat cu ordin pe frontul din Moldova cu Regimentul 4 Dorobanți, compania a 4-a, pușcași, călătorind până la Iași cu trenul vagon deschis, de marfă. Regimentul nostru a fost amplasat pe linia I, în zona Castelul Roznăvaru și Reditu lui Tătar. Între timp, aflăm că pe 4 aprilie 1944 Piteștiul a fost bombardat foarte tare și nu știam nimic ce s-a întâmplat cu tatăl meu în vârstă de 78 de ani și soția mea (Elena, mama mea, n.n.) care locuiau tocmai în zona podurilor (de pe peste Argeș, n.n.) unde a fost cel mai tare bombardament efectuat de americani și englezi și unde au murit mii de persoane.

În luna aprilie, pe 26-29 și 30 au fost pe front lupte grele. Inamicul atacă din nou la Movila lui Samoilă și la Bogonaș. Avioane române bombardează mai multe locuri incendiare. Trupele noastre stăpânesc Movila și dealul Toplari, unde au căzut mulți ostași ai Diviziei eroice a III-a Infanterie, Pitești, iar Regimentul 4 Dorobanți a avut foarte multe pierderi atunci. Cotropitorul (ruși și ucrainieni) începe să se retragă spre baza de plecare.

Această linie a frontului a rămas stabilă până la 20 august 1944. Totuși, acțiuni și bombardamente au fost mereu în această perioadă. Un exemplu, pe 6-7 iunie 1944, când am fost bombardați de avioane americane care pe timp de noapte lansau parașute luminoase, vedeam cum cădeau din avioane bombele spre pământ. Am scăpat ca prin minune adăpostit într-un șanț (tranșee) cu alți ostași. Atunci au fost distrugerii mari și în Iași (case și spitale) și alte obiective civile. Dimineaua se observau și pomii distruși de schije, până și păsări, vrăbii, erau moarte pe jos. Compania noastră a 4-a pușcași a avut pierderi în oameni, printre care și un bun camarad, pe numele lui Băltașu, care în fiecare noapte, pe la ora 2 ne aducea cu căruța cu cai mâncarea în spatele liniei I-a pentru că ziua nu era posibil. În acea noapte el și caii au fost uciși de bombardament, când se întorcea de pe linia I-a la trenul regimentar unde era bucătăria.

Au mai fost și alte acțiuni pe linia I-a. La data de 20 august, în urma unor atacuri puternice, a început retragerea noastră pe baza ordinilor primite. De-a lungul traseului, regimentul nostru de infanterie a avut probleme în retragere pentru că rușii

bombardau șoselele, însă noi am mers alături de drumurile principale.

În noaptea de 21 august 1944 am trecut prin pădurea Bârnava și apoi am ajuns cu greu la Bârlad unde era să fim luați prizonieri, fiindcă rușii se apropiaseră foarte mult. Am plecat degrabă mai departe fără să avem masă asigurată, iar pe 23 august am ajuns la Tecuci, unde am aflat că s-a încheiat un acord de pace.

În această perioadă, au fost luați foarte mulți prizonieri români la noi în țară, peste (100 000), fără luptă, rușii abuzând de ordinul dat armatei noastre de a nu mai opune rezistență. Peste tot erau mașini, căruțe, ostași români, germani care se retrăgeau, iar praful făcea să nu se vadă șoselele.

După 10-12 zile de mers numai pe jos, obosiți și fără hrană, am ajuns la cazarma Regimentului 4 Dorobanți Pitești, din care făceam parte, unde am găsit condiții foarte proaste de hrană (așa zisa ciorbă de pește sărat, care era cu viermi), și dormitoarele pline de ploșnițe (păduchi de lemn), unde nu era posibil să dormi. De reținut că și la Tecuci ne-am retras în condiții grele, deoarece, cu toate că nu opuneam rezistență, ei (rușii n.n.) ne tratau în continuare ca dușmani, distrugând și luând prizonieri. La Pitești am găsit casa părintească bombardată, iar tatăl meu și soția care îl îngrija, scăpând ca prin minune de bombardament se refugiaseră la țară și nu știam nimic despre ei.

După 2-3 săptămâni am plecat din nou pe front să eliberăm nordul Transilvaniei, în alianță cu foștii inamici. Acum eram încadrat la compania anticar, cu tunuri de calibru 47 și care mergeau tot pe linia I-a cu Regimentul 4 Dorobanți. În apropiere de Carei (unde am ajuns de la Pitești mergând pe jos), înainte de a trece râul Tisa, un proiectil a lovit tunul unde eram servant, rânind grav doi camarazi. A trebuit să ducem tunul la reparat în spatele frontului la un atelier numit „Cocoșul”.

Am revenit pe linia I-a. După ce trecusem Tisa, am continuat frontal trecând prin Debrețin, Nireghiozo, Tocai, Mișcolț, etc. S-au dat lupte grele. Fiind toamnă era mult noroi și timp de iarnă cu care noi infanteriștii ne luptam din greu. La o schimbare de poziție am întâlnit o unitate de artilerie și un vechi prieten artirelist care nu m-a recunoscut, eu fiind plin de noroi de sus până jos. Și în acea perioadă au rămas pe câmpul de luptă mulți camarazi, iar din țară veneau mereu alți camarazi pentru completare.

Așa am ajuns la granița cu Cehoslovacia la 1 ianuarie 1945 și unde am rămas 2-3 zile pentru

refacere cu forțe noi din țară. Acolo, împreună cu sergentul Geantă Gheorghe din Izvorani-Argeș, am hotărât să facem o așa zisă baie, adică să ne spălăm cu apă caldă. Am luat o malmidă (cazan) de la bucătăria de campanie, am încălzit apă. Am spălat cămășile care aveau și insecte și apoi cu o gamelă turnam apă caldă unul pe celălalt, și toate astea într-o magazie, neavând alte condiții, deși erau peste minus 25 de grade C., fiind și seara de Anul Nou.

Pe 3-4 ianuarie 1945 am plecat cu regimentul să ocupăm pozițiile pe linia I-a. În drum spre front, în munții Tatra, câteva avioane inamice germane ne-au reperat și bombardat, producând multe victime și pagube materiale.

Cu greu ne-am refăcut și am continuat luptele prin localitățile Zlin, Polhora, Bruno, Bansca Bistrița și munții Tatra, având o iarnă din cele mai grele, iar inamicul ocupând poziții în munți făcea multe victime în rândul infanteriștilor. În această perioadă am avut o fractură la glezna piciorului drept, trecând echipat și râuri înghețate, iar apoi am primit și o schijă pe care o mai am și acum în gamba piciorului și care îmi provoacă multe probleme.

Am continuat activitatea pe front, iar pe 9 mai 1945 mă aflam lângă Praga când s-a dat ordin de încetare a focului pentru că Germania a capitulat. În acea noapte unitățile trăgeau cu tot armamentul în plan vertical, numai cu trasoare, formând un puternic și magnific foc de artificii. Cei prezenți acolo eram fericiți că am scăpat cu viață întrucat până atunci nu eram siguri dacă mai suntem de la o zi la alta. Totuși, am primit vestea că două divizii germane nu au capitulat și astfel s-au mai sacrificat alți eroi.

După 7-10 zile de refacere, am plecat pe jos cu regimentul spre patrie, având asupra noastră tot echipamentul de infanterist, sperând că undeva se va găsi un tren de marfă și pentru noi, dar nu a fost așa. Făceam în fiecare zi 20-30 de kilometri. După 7-8 zile făceam o pauză de 2-3 zile pentru odihnă, având hrană proastă și insuficientă cum de altfel a fost în toată perioada de front, în timp ce aliații noștri- atât nemții, cât și rușii, erau bine hrăniți și echipați. De fapt, eu am sosit în țară încălțat cu bocancii luați de la un neamț mort. Cum spuneam, am plecat de lângă Praga în luna mai și am ajuns în garnizoana Pitești, mergând pe jos, în luna septembrie 1945. În octombrie am fost desconcentrat. În mare, aceasta a fost activitatea mea în cel de-al doilea război mondial și trebuie să subliniez că noi nu am dorit nimic de la nimeni. Am dorit să recăpătăm ceea ce strămoșii noștri ne-au

lăsat și pe nedrept ne-a fost luat, fiind și în prezent poporul român nedreptățit.

În acest război, 1941-1945, poporul român a pierdut mulți ostași pe câmpul de luptă. Niciodată să nu uităm eroii care s-au jertfit pentru patrie. Mulți dintre ei au fost înmormântați în șanțuri comune, chiar și fără veston și pantaloni, cum odată am asistat pe frontul de la Iași. Numai la Lețcani, jud. Iași, la Banska Bistrița și în alte cimitire de pe teritoriul Cehoslovaciei, Ungariei și în alte locuri sunt zeci de mii de eroi care nu pot fi uitați niciodată.

Plutonier Adjutant în retragere,
Andreescu Nicolae
(semnătura)
Iulie, 2004

Tatăl meu a fost de profesie croitor. După război a fost un om de acțiune, devotat familiei și comunității locale. S-a implicat în organizarea și dezvoltarea Cooperăției Meșteșugărești, inițial în regiunea Argeș și apoi în județul Argeș. A muncit foarte mult, a avut importante funcții de conducere în Cooperăția Meșteșugărească, a activat și pentru interesele comunității locale. A fost recompensat cu importante distincții și medalii, înainte de 1990, dar și după acest an. A ajutat în diferite feluri pe mulți oameni. Întotdeauna, în orice împrejurare, și-a păstrat dreapta credință în Dumnezeu, smerenia, blândețea, bucuria, voința, optimismul. Nu s-a

temut de greutăți și încercări și, mai târziu, de suferințele trupești. Nu l-am văzut niciodată trist sau deprimat, cu excepția zilei în care mama mea Elena, cu care a conviețuit în armonie și pace mai mult de 50 de ani, a trecut la Domnul.

Avea mare bucurie să fim împreună, familia și apropiații de sărbători și practic în orice împrejurare. După pensionare, a continuat să fie foarte activ; din pasiune, pentru mine și apropiați și-a reluat meseria de croitor pe care nu a uitat-o.

După ce mama mea a trecut la cele veșnice, tatăl meu, și el la o vârstă înaintată, s-a apropiat și mai mult de Dumnezeu, de Maica Domnului, Sfinții Părinți, de Biserică, a continuat să fie activ în gospodăria proprie, a fost deosebit de activ în Asociația Veteranilor de Război și a ajutat pe mulți veterani și urmașii lor să primească drepturile (puține) cuvenite după legile în vigoare.

Întotdeauna a venerat memoria ostașilor români căzuți în al doilea război mondial și pe toți eroii neamului românesc.

A trecut la Domnul la 4 august 2004.

Mă bucur foarte mult când și acum mă întâlnesc cu oameni care l-au cunoscut și își aduc aminte cu recunoștință de tatăl meu.

A fost și rămâne un model pentru mine. La fel și mama mea. Niciodată nu voi putea atinge înălțimea sufletească și morală a părinților, dar îi port în inima, gândurile și rugăciunile mele.

Închei, încercând să-l parafrazez pe poetul Ovidiu spunând: Dacă ați iubit vreodată, rugați-vă și pentru tatăl meu Nicolae, pentru toți eroii neamului românesc.

Emisiunea filatelică „Încheierea celui de-al doilea război mondial, 80 de ani”, pusă în circulație de Romfilatelia în 2025.

Despre Ion Stănescu (1866-1938) și donația din 1934 pentru orașul Pitești

dr. Aurel RADU

Arhivist, Arhivele Naționale – Serviciul Județean Argeș (SJAN Argeș)

Ion Stănescu a fost un mare proprietar și filantrop român din București, activ în perioada interbelică, cunoscut pentru operele sale de binefacere și contribuțiile substanțiale la diverse cauze sociale. S-a remarcat prin generozitate excepțională, desfășurând o activitate filantropică impresionantă în multiple direcții. În București a luat inițiativa și a construit pe cheltuiala proprie un cămin studentesc care adăpostea 100 de studenți merituoși, dar săraci, oferindu-le nu doar cazare, ci și întreaga întreținere. Acest proiect demonstrează preocuparea sa pentru educația tineretului lipsit de mijloace. A donat o sumă considerabilă de două milioane lei pentru Biserica Albă din București, contribuind astfel la susținerea activității religioase. De asemenea, a pus bazele unui dispensar medical,

a unei școli primare și a unei școli de meserii în comuna Stănești din județul Vlașca (Giurgiu)¹.

Ion Stănescu s-a implicat inclusiv în susținerea asistenței sanitare și sociale din Pitești. El a fost cel care a dezvoltat aici cele mai importante proiecte filantropice din perioada interbelică: Azilul de Bătrâni din strada Trivale și o subvenție bănească importantă pentru Spitalul județean I.C. Brătianu.

Pe terenul pus la dispoziție de Primăria Pitești în Piața Nouă General Cristescu (Strada Trivale) a contribuit la construirea unui important și necesar azil pentru bătrâni. Clădirea, cu subsol, parter și etaj a fost evaluată la circa un milion de lei², incluzând toate instalațiile (apă, canalizare, electricitate) și înzestrarea completă (paturi, saltele, perne, lenjerie, vesela, mobilier). A donat clădirea împreună cu

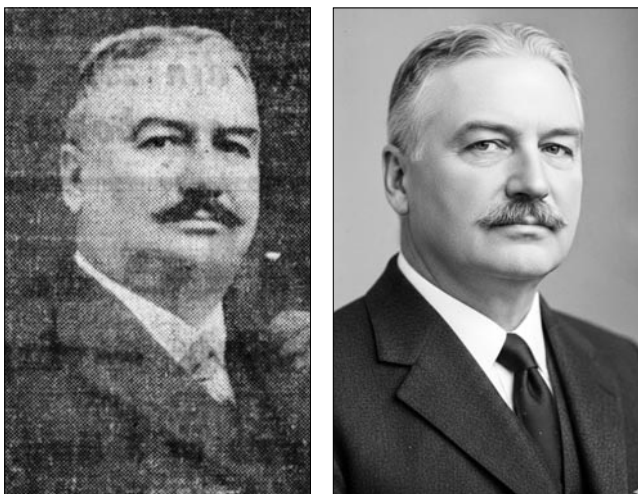
1. Hotelul Stănescu (ulterior Negoiu) din București, a fost construit între 1928-1929 pe strada Regală (în prezent strada Ion Câmpineanu), după planurile arhitectului Arghir Culina (1882-1972), amplasat vizavi de vechiul Hotel Union (reconstruit în 1931). Fotografie din 1929-1930. Sursa: Colecția Mihai și Anca Oroveanu, https://photopastfuture.ro/imagini/buc_hotel_00107-ro/, 2026.

toate accesoriile către Primăria Pitești și s-a angajat să ofere o subvenție anuală de 200.000 lei pe toată durata vieții sale pentru întreținerea azilului, plătită în 12 rate lunare. Însă donatorul și-a rezervat dreptul exclusiv de administrare a subvenției și a veniturilor din chirile prăvăliilor de la parter, fără control din partea autorităților. Azilul purta numele „Azilul de Bătrâni Donațiunea Maria și Ion Stănescu”, în memoria sa și a soției sale. A stipulat ca după moartea sa, subvenția să fie continuată de Așezământul Național de Cultură și Binefaceri Ion Stănescu, fundație pe care a înființat-o în București în 1927. În 1939 s-au publicat statutele acestui așezământ și procesele verbale ale consiliului de administrație care stabileau direcția și prioritățile după moartea filantropului³.

Inaugurarea oficială a azilului de la Pitești a avut loc pe 4 noiembrie 1934, în prezența miniștrilor Victor Slăvescu și dr. Ion Costinescu, a episcopului Nichita Duma al Argeșului și a numeroase personalități. Actul de donație a fost acceptat oficial de Consiliul Comunal pe 17 decembrie 1934 și autentificat de Tribunalul Ilfov.

Un gest cel puțin la fel de generos a fost acela de a înzestra trei saloane la spitalul județean I.C. Brătianu din Pitești cu 21 de paturi complete și de a oferi o subvenție anuală de 200.000 lei pentru întreținerea acestor paturi.

Pentru activitatea sa filantropică, Ion Stănescu a primit cea mai înaltă distincție pe care orașul Pitești o putea acorda. Astfel, la 16 iulie 1934, Consiliul Comunal al orașului Pitești i-a conferit în unanimitate cetățenia de onoare, iar portretul său a fost amplasat la loc de cinste, în sala de ședințe a Consiliului Comunal. Opera filantropică a lui Ion Stănescu, alături de soția sa Maria a rămas astfel

Portret al lui Ion Stănescu în presa vremii (1937).

Sursa: Ziarul „Dimineața”, nov. 1937.

Portret restaurat cu Gemini AI.

legată pentru totdeauna de orașul Pitești. Primarul Cornel Zamfirescu a subliniat că fapta sa putea fi dată ca pildă în toată țara, fiind un exemplu remarcabil într-o epocă în care astfel de gesturi deveniseră rare.

În documentele funciare din 1940, azilul piteștean din strada Trivale nr. 12 era compus din două corpuri mari de case de zid; primul corp cu 18 camere și cel de-al doilea cu 25 camere; al doilea corp de case avea două etaje, 8 camere la primul etaj și alte 17 camere la al doilea etaj⁴. Primăria Pitești era proprietară a terenului pe care s-a construit azilul prin cedarea făcută în 1914 de Ministerul Agriculturii și Domeniilor⁵.

Clădirea impozantă a azilului de bătrâni din strada Trivale aflată cândva în proximitatea bisericii Sf. Ioan nu mai există în prezent, nici măcar o placă sau o stradă care să amintească de numele donatorului. Totuși, în arhivele județene se mai păstrează planul arhitectural al acestei construcții ca o mărturie credibilă și tăcută în slujba memoriei urbane⁶.

Despre viața și opera marelui filantrop Ion Stănescu se cunosc puține informații, cele mai multe date biografice fiind contradictorii. În ferparul din 1938 din ziarul „Universul”, Ion Stănescu era descris ca un important antreprenor, proprietar al mai multor hoteluri centrale din București (Splendid-Parc, Splendid și Stănescu), cetățean de onoare al Capitalei, mare filantrop decorat cu Coroana României în grad de ofițer, Crucea Meritul Sanitar, Ordinul Meritul Cultural pentru Biserică și Răsplata Muncii pentru Învățământ⁷.

Din păcate, nu am putut documenta legătura sa afectivă și directă cu orașul Pitești. Știm totuși că acesta a fost ofițer de rezervă în Regimentul 6 Artilerie de la Pitești, unitate în care luptase în Primul Război Mondial. Din presa vremii mai aflăm că a murit la vârsta de 70 de ani, la 21 iulie 1938, aproape de Pitești, la via sa de la Florica din județul Mușcel, astăzi în orașul Ștefănești. Rezultă astfel că s-ar fi născut în anul 1868! Însă, cercetându-se registrele de stare civilă pentru decese de la Ștefănești – Valea Mare Podgoria și de la Pitești se constată că nu s-a întocmit vreun act de deces pentru Ion Stănescu în 1938.

La un an de la moartea filantropului, în 1939, avocatul Ioan Vlădoianu, director general al „Așezământul Național de Cultură și Binefaceri Ion Stănescu” a tipărit o broșură despre viața și opera filantropului, apariție consemnată în presa vremii⁸.

Directorul aşezământului consemnează că Ion Stănescu s-a născut în comuna Maglavit din județul Dolj în anul 1866; după alte surse, în comuna Cetate din același județ. Cercetându-se registrele de stare civilă pentru nașteri de la Maglavit și de la Cetate din județul Dolj se constată că nu figurează nici în documentele oficiale pentru născuții din 1866 sau 1868 din localitățile menționate.

Ion Stănescu este înmormântat în cavoul familiei din Cimitirul Bellu din București, în cunoscutul monument funerar intitulat „Îndurerata”. Statuia „Îndurerata” din Cimitirul Bellu a fost realizată în Franța în 1918 de prestigiosul sculptor Denys Puech, fiind comandată de Zoe D. Aman, „special pentru fi pusă la mormântul fiului ei, Ioan Stănescu!”⁹. Pe o placă funerară din bazalt sunt trecute cu totul alte date de stare civilă despre Ion Stănescu; la naștere este menționat anul 1875, iar la deces anul 1939! Piatra funerară menționează și alte nume din familie: soția Marița Stănescu (1878-1949), născută Maria Dunăreanu; Lizeta Stănescu (1910-1928), fiica adoptivă, decedată de tânără la Viena; alte rude ale familiei: Mișu Golici (1900-1981), Mica Cameniță (1912-1999), Dan Golici (1932-2016).

Ion Stănescu s-a afirmat ca o personalitate marcantă a perioadei interbelice: pornind dintr-un mediu rural modest, a reușit să ajungă proprietarul unora dintre cele mai mari și impunătoare hoteluri din centrul Capitalei, acumulând o avere considerabilă, pe care către sfârșitul vieții a orientat-o spre susținerea unor inițiative caritabile. Biografia și cronologia vieții sale rămân deschise completărilor sau reinterpretărilor.

ANEXĂ DOCUMENTARĂ

1.

ACT DE DONAȚIE

Subsemnatul ION STĂNESCU, proprietar domiciliat în București la Hotelul Splendid din Calea Victoriei nr. 57, în dorința mea de a contribui alături de Primăria orașului Pitești la opera de binefacere a ajutorării bătrânilor lipsiți de mijloace, fac următoarele donațiuni în interesul acestei opere:

1. Dăruiesc Primăriei orașului Pitești clădirea ce am ridicat pe terenul din Pitești, Piața Nouă General Cristescu, adică pe terenul de lângă actualul Azil Comunal de Bătrâni și care teren mi-a fost pus la dispoziția mea de către Primărie în scopul adăugării și construirii unui nou corp de clădire lângă actualul azil. Clădirea se compune din încăperile și instalațiile care sunt specificate în procesul verbal

de recepție încheiat de arhitectul comunei Pitești cu nr. 187 din 22 octombrie 1934. Valoarea acestei clădiri ridicată cu spezele mele, împreună cu mobilierul și rufele, etc. este în sumă de 918.057 lei, după cum rezultă din planurile, devizele și conturile verificate de Primărie căreia i-am predat actele de mai sus.

Înțeleg să dăruiesc și toate accesoriile și instalațiile aflate în clădire, precum și mobilierul și rufele ce se află deja în noua clădire și care sunt specificate și în inventarul alăturat la finele actului, specificare care face corp cu acest act.

2. Pe lângă aceasta și în scopul întreținerii Azilului ce voiesc să funcționeze în clădirea făcută de mine, mai sus arătată, subsemnatul ION STĂNESCU mă oblig să dăruiesc Azilului o subvenție anuală de 200.000 lei în tot timpul vieții mele, plătită în numerar și în 11 rate lunare de câte 16.000 lei fiecare și a 12-a rată de 24.000 lei.

Întrebuintarea acestei subvenții subscrisul donator înțeleg să mi-o rezerv exclusiv pe seama mea și sustrasă oricărui control de orice natură din partea Primăriei sau altor autorități, fie că administrarea sumelor s-ar face de mine personal fie că aş delega în acest scop una sau mai multe persoane, precum ar fi persoanele ce compun Comitetul de Doamne din orașul Pitești, care patronează și conduc actualmente cu atâta pricepere, devotament și dezinteresare Azilul existent al comunei. Menționez însă că subsemnatul la sfârșitul fiecărui an voi aduce la cunoștința Primăriei gestiunea sumelor date lunar depunând Primăriei actele spre păstrare.

Subvenția de mai sus pe care o voi servi Azilului în forma ce voi crede de cuviință, cum s-a spus, înțeleg să o dau în primele 15 zile ale fiecărei luni.

Donațiile ce fac mai sus sunt supuse următoarelor obligațiuni și condițiuni esențiale pentru Primărie și autoritățile de control.

1. Primăria sau orice altă autoritate publică sub nici un pretext nu va putea schimba destinațiunea ce dau clădirii donate de mine de Azil de Bătrâni și va purta întotdeauna numele AZILUL DE BĂTRÂNI DONAȚIUNEA MARIA ȘI ION STĂNESCU.

2. Prăvăliile de la parterul clădirii îmi rezerv dreptul, subsemnatul ION STĂNESCU, ca pe tot timpul vieții mele să le închiriez pe timpul și în forma cea mai avantajoasă voi găsi de cuviință în interesul Azilului și bineînțeles veniturile îmi rezerv dreptul să le întrebuintez în primul loc pentru întreținerea în bună stare a clădirii și mobilierului, rufăriei etc. din Azil, iar restul, ce va rezulta, pentru

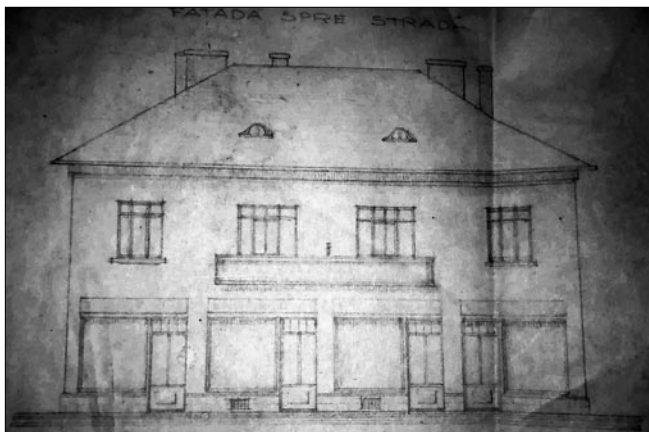
Studii

întreținerea împreună cu subvenția lunară și îngrijirea bătrânilor găzduiți în azil.

Subsemnatul donator îmi rezerv dreptul de a delega și administrația și închirierea acestor prăvălii și a veniturilor lor altor persoane arătate de mine așa cum s-a menționat mai sus la întrebuițarea subvenției lunare. Nici venitul acestor prăvălii nu înțeleg să fie supus controlului vreunei autorități, însă donatorul mai jos subscris voi depune la sfârșitul fiecărui an gestiunea și actele spre păstrare Primăriei.

3. În Azilul clădit de mine se vor primi bătrâni do ambele sexe trecuți însă de vârsta de 60 de ani, care au avut o viață și un trecut cinstit și lipsit do mijloace de întreținere, aleși de preferință dintre persoanele ce s-au bucurat do o situație socială mai bună, însă au sărăcit.

Donatorul își rezervă dreptul ca pentru o pătrime din locuri vacante sau ce vor deveni vacante să recomande spre găzduire în Azil persoanele ce va credo do cuviință.

Azilul de bătrâni din Pitești. Plan cu fațada spre stradă. Sursa: SJAN Argeș, Colecția de Planuri, nr. 249. Interpretare realistă realizată cu Gemini AI.

Subscrisul donator mă oblig a face în așa fel ca după moartea mea subvenția lunară prevăzută la punctul 2. a Azilului să-i fie servită de Fundația ce am creat în București denumită AȘEZĂMÂNTUL NAȚIONAL DE CULTURĂ ȘI BINEFACERI ION STĂNESCU care în acest caz însă va avea toate drepturile de administrație, control și de recomandare ce mi-am rezervat mai sus pentru mine cât voi trăi.

Această donație devine perfectă prin acceptarea ei în formele legale și cu autorizările necesare de către Primăria orașului Pitești și existența ei însăși este supusă îndeplinirii întocmai a condițiilor mai sus prevăzute.

Drept care s-a făcut prezentul Act de Donațiune ce se va autentifica în mai multe originale azi în București.

Ion Stănescu [Semnătură]

Inventarul donațiunii

1. Imobilul din Pitești, subsol, parter și etaj clădit pentru Azilul de Bătrâni după devize, 630.000 lei;
2. Instalația de apă și canal cu cuvele de fontă și closete, 111.536 lei;
3. Instalațiunea electrică, 22.000 lei;
4. Vesela și obiectele de bucatărie, 14.713 lei;
5. Mașina de bucatărie, 6.100 lei;
6. Cazan de rufe lucrat în aramă, 1.665 lei;
7. Douăzeci și opt scaune, 3.080 lei;
8. Șasezeci și șase fețe de pernă, 2.970 lei;
9. Una sută cinci spre zece cearceafuri pentru pat și pentru pături 13.455 lei;
10. Douăzeci și cinci saltele de paie 3.875 lei;

11. Douăzeci și cinci perne de „Seegras”¹⁰, 1.875 lei;
 12. Patruzeci și opt prosoape, 864 lei;
 13. Douăzeci și cinci pături de lână 4750 lei;
 14. Douăzeci și cinci paturi de fier cu somiere de sârmă, 34.750 lei;
 15. Cinci spre zece noptiere de fier, 4.500 lei;
 16. Nouă perechi perdele de in, 1.800 lei;
 17. Un contor electric, 4.354 lei;
 18. Treizeci și șase lămpi electrice plafoniere, 1.620 lei;
 19. Două băi fontă emailate și două sobe cazane pentru încălzit apa, 10.300 lei;
 20. Mese de bucătărie și bufete, 9.200 lei;
 21. Unsprezece sobe teracotă, 31.900 lei.
- Total general, 918.057 lei.

Redactorul actului și martor pentru identitate, I. Vlădăianu, avocat, str. Romană, 42, București.

SJAN Argeș, Primăria Pitești, dosar 25/1934-1937, f. 33, 51.

2.

Primăria Comunei Urbane Pitești
Serviciul Administrativ

Ședința Consiliului comunal a orașului Pitești, de la 16 iulie 1934

Domnul Primar prezintă Consiliului raportul său cu nr. 9.272/1934, care are următoarea cuprindere.

Domnilor Consilieri,

Domnul ION STĂNESCU, mare proprietar din București, a cerut pentru a veni în ajutorul persoanelor în vârstă, fără mijloace și în neputință de a-și agonisi cele necesare existenței, să construiască pe terenul Primăriei, cu fața spre General Cristescu, un local care să servească drept azil, pentru acești nenorociți ai sorții.

Consiliul comunal în ședința de la 30 aprilie 1934 a aprobat facerea clădirii în condițiunile propuse de Domnul ION STĂNESCU.

Astăzi construcțiunea este terminată de roșu, acoperită cu tablă și au început să se execute instalațiunile.

Fapta Domnului Ion Stănescu de a construi din proprie inițiativă această clădire pentru instituțiunea azilului de infirmi, într-un oraș în care dânsul nu locuiește și de care acum nu-l leagă nimic, merită lauda noastră a tuturor.

În București, Domnul Ion Stănescu a luat inițiativa și a construit pe socoteala sa un cămin care adăpostește 100 studenți, meritoși dar săraci, dându-le și toată întreținerea.

Tot dânsul a donat Bisericii Albe suma de 2 milioane lei.

Toate actele de binefacere pe care le acoperă cu o mare și distinsă discrețiune sunt exemple frumoase date de Domnul Ion Stănescu, care din prisosul averii sale îndulcește traiul atâtor nenorociți.

În zilele noastre, când sunt foarte rari aceia cari prin exemplul lor îndeamnă la ajutorarea celor lipsiți complet de mijloace de trai, inițiativa Domnului Ion Stănescu, de a construi azilul care-i va purta numele, poate fi dată ca pildă în toată țara.

Recunoștință tuturoră îi este asigurată, iar fapta aceasta, care-l leagă de aici înainte, pentru totdeauna de orașul nostru, să fie pildă pentru toți.

Pentru aceasta, în conformitate cu dispozițiunile art. 104, al. 21 din legea pentru organizarea administrației locale, propun ca să conferiți cetățenia de onoare a orașului Pitești, Domnului Ion Stănescu, mare proprietar din București, iar portretul să fie așezat în sala de ședințe a Consiliului comunal.

Numele doamnei și domnului I. Stănescu vor rămâne pentru vecie legate de această instituțiune și propun ca azilul construit să poartă numele donatorilor.

Primar, Cornel Zamfirescu.

Față de toate acestea, Domnul Primar, roagă Consiliul a decide.

CONSILIUL

Având în vedere raportul Domnului Primar al orașului, înregistrat la nr. 9.272/1934, arătat mai sus, cum și dispozițiunile art. 104, al. 21 din legea pentru organizarea administrației locale, în unanimitate, conferă cetățenia de onoare a orașului, DOMNULUI ION STĂNESCU, mare proprietar din București.

Consiliul aprobă de asemenea ca portretul său să fie așezat în sala de ședințe a Consiliului comunal, și autoriză pe Domnul Primar a face cheltuielile necesare, cu facerea portretului DOMNULUI ION STĂNESCU, și a imprimării diplomei de cetățean de onoare al orașului nostru.

O delegație în frunte cu Domnul Primar al orașului, Cornel Zamfirescu, va înmâna diploma DOMNULUI ION STĂNESCU, iar într-o ședință viitoare a Consiliului comunal se va deschide creditul necesar.

Consiliul comunal aprobă ca noua construcție a azilului de bătrâni al comunei ce se construiește în orașul nostru să poartă numele DOAMNEI și DOMNULUI ION STĂNESCU.

Primar, [Semnătură] Cornel Zamfirescu
Consilieri comunali delegați cu semnarea
proceselor verbale ale Consiliului comunal:
[Semnătură] General Lișcu.
Secretar General, [Semnătură] G.M. Georgescu.

SJAN Argeș, Primăria Pitești, dosar 25/1934-1937, f. 17.

3.

Vizita d-lor miniștri Victor Slăvescu și dr. I. Costinescu la Pitești – Inaugurarea azilului de bătrâni construit de d. I. Stănescu – Solemnitatea de la spitalul județean și punerea pietrei fundamentale a administrației financiare de Argeș.

PITEȘTI, 4 [noiembrie 1934]. Azi dimineață, pe un timp admirabil, au avut loc în orașul nostru următoarele trei solemnități:

La orele 10 dimineața, inaugurarea azilului de bătrâni din str. Trivale, construit de d. I. Stănescu, marele proprietar din București.

La orele 11, sfeștania și recepționarea înzestrării celor trei saloane la spitalul I.C. Brătianu, donat de d. I. Stănescu.

La orele 11.30, solemnitatea punerii pietrei fundamentale a noului local al administrației financiare de Argeș.

INAUGURAREA AZILULUI DE BĂTRÂNI

La inaugurarea azilului de bătrâni, serviciul religios a fost oficiat chiar de episcopul Nichita Duma al Argeșului, în prezența d-lor miniștri: Victor Slăvescu, dr. Ion Costinescu, d-na și d. Ion Stănescu, d. Ștefan Bogdănescu și Lăzeanu, secretari generali ai ministerului de finanțe, Ioan I. Purcăreanu, vicepreședinte al Senatului, arhitect State Ciortan, director general la ministerul de finanțe, profesor dr. Lupu, Alex. Nicolescu, dr. Mezincescu, dr. Negruzi-Ploiești, general Lucescu, comandantul garnizoanei, arh. N. Bărlăgiu, directorul serviciului edilității din ministerul sănătății, Ioan Dinescu, prefect de Argeș, dr. Pascal, inspector general sanitar, Const. Stătescu, prof. universitar, preot I. Rădulescu, parohul bisericii Albe București, A. Popovici-Bâznoșanu, prof. universitar, Cornel Zamfirescu, primarul orașului, Vasile Vălsănescu, Honoriu Bănescu, St. Rădulescu, Marin Popescu, C. Zamfirescu-Căteasca și T. Mocanu deputați; preotul

Marin Preotescu, senator, I. Aronescu, prim președinte al tribunalului, av. Spiridon Emanoil fost primar, Toma C. Popescu, prim procuror, Mișu Ștefănescu-Goangă primar Curtea de Argeș, col. Eftimescu, col. Lupescu, col. Calotescu, dr. Ștefan Simionescu medic primar al orașului, Tatomirescu, directorul liceului Brătianu, Anton Popescu și Lupașcu, administratori financiari, Procopiu director general al contabilității din ministerul de finanțe, Ion Gr. Rădulescu avocat, dr. Titu Dumitrescu, Ion Coroiu, directorul Băncii Naționale, Marinescu, Nedelcu, Pișca, Baltazar, Ghinescu, Andrei Ionescu, St. Martinescu, avocat, Romulus Teodorescu, avocat, Ioan Guter, șeful poliției, C. Vlădescu jude-președinte, d-na Stavăr din comitetul de doamne a societății de bătrâni etc. și a unei foarte numeroase asistențe.

După serviciul religios a vorbit episcopul NICHITA care a scos în evidență fapta creștinească a soților Stănescu.

D. IOAN STĂNESCU, luând cuvântul, arată în vorbe mișcătoare că oferă orașului Pitești un mic dar, ridicând un azil pentru bătrâni cu gânduri curate și din mijloace rezultate din muncă cinstită și grea.

D. C. STĂTESCU, prof. universitar București, vorbește despre căminul studentesc pe care acesta îl întreține în București, unde-și găsesc adăpost și întreținerea atâți studenți săraci, care nu pot îndeajuns să-i mulțumească binefăcătorului de astăzi.

D. CORNEL ZAMFIRESCU, primarul orașului Pitești, după ce face un amănunțit istoric al azilului de bătrâni, arătând cine anume sunt binefăcătorii lui, spune că d. I. Stănescu a binevoit să construiască și să înzestreze un nou azil, jertfind suma de un milion lei. Îl asigură pe d. Stănescu, în numele comitetului de doamne care conduc această operă, că așezământul înființat de d-sa va funcționa în cele mai perfecte condițiuni.

D. POPOVICI-BARNOȘANU, prof. universitar, accentuează asupra faptului că d. Stănescu este condus de concepția: „Viața mea pentru alții”. Călăuzit de acest gând, d-sa a dat din belșug fonduri în toate direcțiile, unde este nevoie de sprijin. A ajutat cultura, sănătatea publică și biserica.

D-na ELENA STAVĂR prezidenta comitetului de doamne, preamărește fapta d-lui Stănescu și mulțumește în numele bătrânilor, care pururea îi vor fi recunoscători.

LA SPITALUL JUDEȚEAN

La spitalul I.C. Brătianu unde d-nii I. Stănescu și-a luat nobila sarcină de a întreține anual cu câte 200

mii lei trei saloane, după serviciul religios oficiat de episcopul Nichita, au vorbit d. dr. MARINESCU, medic primar al spitalului, PREOTUL DINU RĂDULESCU, de la biserica Albă București, d. ION STĂNESCU donatorul și d. ministru dr. I. COSTINESCU, care arată că majoritatea spitalelor importante din țara românească a fost opera inițiativei particulare. Azi dacă nu mai avem averile boierești din trecut, găsim totuși oameni de inimă ca d. Stănescu, care donează astăzi 21 de paturi complete pentru spitalul I.C. Brătianu din Pitești. Mai mult, d. Stănescu înzestrează aceste paturi cu o subvenție de 200 mii lei anual, pentru întreținerea lor.

D. ministru Costinescu, îi mulțumește în numele ministerului sănătății și al guvernului. Cere ca pilda dată de D-sa să fie urmată de toți acei care se interesează de operele de asistență spitalicească, spitalul trebuind să domine toate celelalte forme de asistență.

D. ministru Costinescu terminând spune: „Ești un om fericit, domnule Stănescu. Pentru că în acest spital numele d-tale va avea cinstea să se îndeplinească cu numele marelui Ion Brătianu. Aci s-a născut Ion Brătianu. Pentru noi generația de azi și cea de mâine va trebui să fie loc de reculegere, de îndrumare pentru cele bune”.

La administrația financiară

La administrația financiară, unde s-a pus piatra fundamentală a palatului acestei instituții care va costa suma de 9 milioane lei, după serviciul religios, oficiat tot de episcopul Nichita, a vorbit d. ALEXANDRU NICULESCU, inspector financiar din București, care a scos în evidență faptul că slujbașul statului, trebuie să știe că el are o funcțiune socială de îndeplinit și atunci când el este pus să lucreze în condițiuni fericite îi creează sentimentul de emulație și de demnitate. Un local impunător înseamnă exteriorizarea noțiunii de autoritate, pentru că localul unei autorități publice trebuie să imprime cetățeanului ceva din majestatea suveranității statului.

D. I. GHINESCU, prefect de Argeș arată că d. ministru Slăvescu a fost elev la liceul I.C. Brătianu și și-a petrecut cei mai frumoși ani ai copilăriei aci în Pitești; de aceia, cu mândrie îl revendică pentru județul Argeș. Mai arată că d. ministru Slăvescu a însănoșit finanțele, a făcut aranjamentul cu creditorii străini și a scăpat pe contribuabil de închișișia fiscală, desființând impozitul global.

CUVÂNTAREA D-LUI MINISTRU V. SLĂVESCU

Ia apoi cuvântul d. VICTOR SLĂVESCU, ministru de finanțe, care în esență spune următoarele:

„Am venit în fruntea ministerului de finanțe cu hotărârea fermă de a economisi banul contribuabilului. Făcând economii, am reușit să adun bani în vistieria statului ca să înzestrez administrațiile financiare cu localuri proprii, acolo unde nu existau sau erau în stare de paragină. Printre acestea, cel dintâi gând al meu a fost pentru județul Argeș, deoarece mă leagă cele mai bune amintiri din viața mea de școlar”.

Adresându-se d-lui inspector general Al. Nicolescu, care vorbise în numele serviciilor exterioare ale ministerului de finanțe, d. Victor Slăvescu îi spune:

„Aștept de la funcționarii serviciilor exterioare ale finanțelor, să întroneze o nouă eră în slujba intereselor finanțelor țării, o metodă nouă îmbrăcată într-un nou suflu de muncă, devotament și abnegație”. Adresându-se d-lui prefect al județului, care pe baza legăturilor din trecut îl revendicase pe d. Slăvescu ca fiu al Argeșului, d-sa spune că se consideră ca fiu al acestui județ, și nu va înceta niciodată să facă tot ce-i va fi posibil, ca interesele drepte ale județului Argeș și ale orașului Pitești să fie satisfăcute”.

VIZITAREA REG. 6 ARTILERIE

După solemnitate d. ministru Slăvescu, însoțit de d-nii general Nițescu, Corneliu Zamfirescu, primar, Honoriu Bănescu deputat, Radu Vălsănescu, avocat, au plecat la regimentul 6 artilerie, căruia d-sa îi aparține ca ofițer de rezervă și în care a făcut războiul. Aci i s-a prezentat corpul ofițeresc, vizitând cazinoul ofițerilor, biblioteca, sala de conferințe etc.

Asistența în frunte cu înalții oaspeți din Capitală la ora 2 au luat masa la palatul administrativ, masa fiind servită de d. I. Popescu-Berbec comerciant.

VIZITAREA UNUI SANATORIU

După amiază, d. ministru Costinescu împreună cu d-nii dr. Mezincescu și arhitect Parlagiu s-au dus la sanatoriul tuberculoșilor din Mihăești-Muscel, lucrare care a fost începută în 1933 pe un teren mișcător și inundat.

D. ministru Costinescu a ținut să constate în persoană starea de fapt a spitalului de tuberculoși. D-sa a luat cunoștință că într-adevăr spitalul este situat pe un teren cu totul nefavorabil și că lucrările nu pot fi continuate.

Se remarcă faptul că tot subsolul acestui început de edificiu este plin cu apă și că pe zi ce trece terenul împreună cu această lucrare alunecă pe un strat de argilă.

După amiază, la orele 4, d. ministru Costinescu s-a înapoiat la Pitești, iar la orele 5 jumătate oaspeții, împreună cu însoțitorii, au părăsit orașul nostru.

VASILE PURCĂREANU

Vasile Purcăreanu, *Vizita d-lor miniștri Victor Slăvescu și dr. I. Costinescu la Pitești, Inaugurarea azilului de bătrâni construit de d. I. Stănescu, Solemnitatea de la spitalul județean și punerea pietrei fundamentale a administrației financiare de Argeș, în „Dimineața”, 7 noiembrie 1934.*

4.

Primăria Comune Urbane Pitești
Serviciul Administrativ

Sedința consiliului comunal de la 17 decembrie 1934

Domnul Primar prezintă Consiliului raportul cu nr. 15.106/1934, cu actul original de donație autentificat la nr. 31038/1934 de Tribunal Ilfov, secția de Notariat, prin care Domnul Ion Stănescu, mare proprietar din București, donează Primăriei clădirea construită pe terenul Primăriei din strada Trivalea, pentru Azilul de bătrâni și care are următoarea cuprindere.

Act de Donație

Subsemnatul Ion Stănescu, proprietar domiciliat în București, la Hotelul Splendid din Calea Victoriei nr. 57, în dorința mea de a contribui alături de Primăria orașului Pitești la opera de binefacere a ajutorării bătrânilor lipsiți de mijloace, fac următoarele donațiuni în interesul acestei opere:

1. Dăruiesc Primăriei orașului Pitești clădirea ce am ridicat pe terenul din Pitești, Piața Nouă General Cristescu, adică pe terenul de lângă actualul Azil comunal de bătrâni și care teren mi-a fost pus la dispoziția mea de către Primărie în scopul adăugării și construirii unui nou corp de clădire lângă actualul azil. Clădirea se compune din încăperile și instalațiile care sunt specificate în procesul verbal de recepție încheiat de Arhitectul comunei Pitești cu nr. 187 din 22 octombrie 1934.

Valoarea acestei clădiri ridicată cu spezele mele împreună cu mobilierul și rufele este în sumă de 918.057 lei, după cum rezultă din planurile, devizurile și conturile verificate de Primărie căreia i-am predat actele de mai sus.

Înțeleg să dăruiesc și toate accesoriile și instalațiile aflate în clădire precum și mobilierul și rufele ce se află deja în noua clădire și care sunt specificate și în inventarul alăturat la finele actului, specificare care face corp cu acest act.

2. Pe lângă aceasta și în scopul întreținerii Azilului ce voiesc să funcționeze în clădirea făcută de mine mai sus arătată, subsemnatul Ion Stănescu mă oblig să dăruiesc Azilului o subvenție anuală de 200.000 lei în tot timpul vieții mele plătită în numerar și în 11 rate lunare de câte 16.000 lei fiecare și a 12-a rată de 24.000 lei.

Întrebuintarea acestei subvenții subscrisul donator înțeleg să mi-o rezerv exclusiv pe seama mea și sustrasă oricărui control de orice natură din partea Primăriei sau altor autorități fie că administrarea sumelor s-ar face de mine personal fie că aş delega în acest scop una sau mai multe persoane, precum ar fi persoanele ce compun Comitetul de Doamne din orașul Pitești, care patronează și conduce actualmente cu atâta pricepere, devotament și dezinteresare Azilul existent al Comunei. Menționez însă că subsemnatul la sfârșitul fiecărui an voi aduce la cunoștința Primăriei gestiunea sumelor date lunar depunând Primăriei actele spre păstrare.

Subvenția de mai sus pe care o voi servi Azilului în forma și început a funcționa, și roagă Consiliul a se accepta această donație de comună, în felul actului citit mai sus.

Domnul Consilier comunal Gh. Petrescu luând cuvântul, arată că este de părere a se primi de comună această donație și să se trimită de Primărie mulțumiri Doamnei și Domnului Ion Stănescu, pentru gestul frumos ce a făcut.

Consiliul

În unanimitate, acceptă donațiunea făcută Primăriei orașului Pitești de Domnul Ion Stănescu, proprietar domiciliat în București, Hotel Splendid, Calea Victoriei nr. 57, donație constând din clădirea cu toate instalațiunile și înzestrările, construită cu cheltuiala sa, pe terenul comunei din oraș, din strada Trivalea, pentru a servi ca Azil pentru bătrâni, în condițiunile și cu inventarul specificat în actul de donație arătat mai sus și autentificat de Tribunal Ilfov secția de Notariat la nr. 31.038 din 30 octombrie 1934, și care va purta numele: Azilul de bătrâni donațiunea Maria și Ion Stănescu.

Copie după prezenta decizie se va înainta Domnului Prefect al Județului Argeș pentru a da cuvenita aprobare, conform art. 345 din legea pentru organizarea administrației locale, după care în urmă conform dispozițiunilor codului civil, se va

cere și aprobarea prin Înaltul Decret Regal, prin Ministerul de interne.

Primar, Cornel Zamfirescu
Consilieri comunali delegați cu semnarea
proceselor verbale: C. Bobocescu.
Secretar General, G. Georgescu.

SJAN Argeș, Primăria Pitești, dosar 25/1934-1937, f. 32, 52.

5.

Primăria comunei urbane Pitești
Serviciul administrativ
Deciziune nr. 13.811

Ședința Delegației Consiliului Comunal de la 30 noiembrie 1936.

Președinția D-lui Romulus Teodorescu, primarul orașului

Membrii prezenți:

Dl. Constantin Bobocescu, ajutor de primar
Iorgu Zănescu, ajutor de primar

În urmă, dl. primar declară ședința deschisă la ora 18(6) p.m. și prezintă delegației adresa cu nr. 74/1936 a Doamnei Prezidentă a Azilului de bătrâni al comunei care are următoarea cuprindere:

Domnule Primar,

Pentru că numărul de interni ai Azilului comunei este cu șapte bătrâne mai mult decât paturile ce avem, deci în multe paturi avem câte două, Comitetul nu mai poate face față cererilor urgente și zilnice de care Onor. Primărie nu se poate ocupa, rog a mă autoriza ca cele 4 bătrâne pe care le avem în Azil, care au câte o mică pensie sau ajutor de la foști stăpâni să plătească câte 100 lei pe lună Societății noastre ce va elibera chitanță oficială și cu care vor încărca la începutul fiecărei luni bugetul nostru.

Aceasta pentru a ne înlesni nouă achitarea laptelui dulce, laptelui bătut și mălaiului ce se cumpără, cel dintâi zilnici, celălalt săptămânal.

Când sunt atâtea cereri de la atâți alți nenorociți. De ce să nu contribuie cei ce au cu atât de puțin, dar în folosul lor.

Asemenea vă fac cunoscut că dl. medic primar nu admite să se aglomereze interni peste număr, aceasta periclitanând toate regulile igienei și a bunului mers al acestei gospodării.

Președintă, Elena P. Stavăr¹¹.

Față de cele arătate mai sus, dl. primar roagă Delegația a decide.

Delegația având în vedere cele arătate de D-na Prezidentă a Azilului de bătrâni al comunei prin adresa cu nr. 74/1936 de mai sus. Văzând și explicațiile date de dl. primar.

Pentru aceste motive, în urma discuțiilor urmate în unanimitate hotărăște.

Delegația aprobă și autorizează comitetul azilului de bătrâni al comunei de a încasa de la cele patru bătrâne arătate și (care) sunt în azil câte lei una sută lunar de la fiecare eliberându-li-se chitanțe oficiale de la azil, sumă care va servi la furnizarea de lapte dulce, lapte bătut și mălai pentru hrana bătrânelor din azil.

Prezenta decizie se va comunica și comitetului azilului de bătrâni al comunei.

Primar, ss. R. Teodorescu
Ajutori de primar și membrii delegați: ss. C.
Bobocescu, I. Zănescu

SJAN Argeș, Primăria Pitești, dosar 5/1936, f. 101.

Note:

¹Pen, *Un mare binefăcător*, în „Dimineța”, nr. 11.096 din 10.11.1937, p. 6.

²Presa vremii relatează că „500 milioane lei a lăsat arhimilionarul! Ion Stănescu moștenitorilor și așezămintelor sale filantropice”, în „România”, nr. 59 din 30.07.1938, p. 14.

³„Monitorul Oficial”, partea a II-a, nr. 28 din 3 februarie 1939, p. 759-762.

⁴SJAN Argeș, Tribunalul Argeș, Cartea funciară, dosar 303/1940, f.n.

⁵„Monitorul Oficial”, nr. 20 din 27 aprilie / 10 mai 1914, p. 987; Decret Regal nr. 1722 din 19.04.1914.

⁶SJAN Argeș, Colecția de Planuri, nr. 249.

⁷„Universul”, nr. 198 din 24.07.1938, p. 11.

⁸Lucian Lazăr, *I. Vlădoianu: Ion Stănescu și fundațiile sale*, în „România”, nr. 466 din 15.09.1939, p. 2.

⁹Ioan Ciorca, *Cimitirul Șerban Vodă - Bellu, panteonul României*, Editura Eco transilvan, Cluj-Napoca, 2022, p. 485.

¹⁰Seegras (germană) sau zegras = Iarbă-de-mare folosită la tapisatul mobilelor, la umplerea saltelelor, pernelor.

¹¹Președintă a Societății Sprijinul Bătrâneților din Pitești.

Roșii din Pitești și Argeș în timpul domniei lui Matei Basarab: o categorie de slujitori domnești mai puțin cunoscută

Bianca-Elena CHIȚĂ

POLITEHNICA București, Centrul Universitar Pitești, Specializarea Istorie,
Master Istoria românilor și a României în context european, An I

Articolul de față își propune să analizeze prezența și funcțiile roșiilor în Pitești și în județul Argeș identificate pe baza actelor interne din timpul domniei lui Matei Basarab (1632-1654).

Roșii, cunoscuți inițial și sub denumirile de *curteni* sau *dvoreni*¹, au constituit, în perioada secolelor XVI-XVII, o categorie social-militară din Țara Românească, formată din slujitori ai Curții Domnești. Aceștia aveau atribuții mixte: militare (constituiau garda domnească, participau la război) și administrative (executau poruncile domnului în cuprinsul țării, strângeau dările și impuneau supușilor diferite dări sau munci în favoarea acestuia). În general, curtenii sau roșii erau mici boieri sau fii de boieri, stăpâni de pământ, subordonați marilor dregători, precum marelui spătar, marelui postelnic, marelui armaș, etc.². Aceștia nu primeau leafă, dar erau scutiți, în schimb, de impozite.

Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în timpul domniei lui Mihnea Turcitul (1577-1583; 1585-1591)³, roșii au fost supuși unui bir foarte greu⁴, numit „rușala” sau „curtenia” (30-40 de galbeni anual), fapt care a dus la decăderea și dispariția lor treptată până în secolul al XVIII-lea.

Presiunea fiscală exercitată de Imperiul Otoman a determinat domnia din Țara Românească să extindă obligațiile fiscale și asupra unor categorii sociale care beneficiau anterior de privilegii. Astfel, în intervalul 1560-1570, curtenii au fost supuși plății birului de Curte, cuantumului acestuia fiind stabilit diferențiat, în funcție de averea fiecăruia, între 50, 180 și 250 de aspri⁵. Denumirea acestei categorii își are originea în vestimentația specifică, tunica roșie purtată de călăreți⁶.

Aceștia apar frecvent menționați ca martori în actele de proprietate și de tranzacție, de pildă în zapisul din 29 iunie 1639 (leat 7147), unde este amintit Zaharia „ot roșii”⁷, alături de dregători domnești și alți slujitori, fapt ce confirmă rolul acestei categorii ca element de validare juridică în practica documentară muntenească a secolului al

XVII-lea. La 12 noiembrie 1647 este atestat, ca martor, la Pitești, Duminică, iuzbașă de roșii⁸. În data de 23 decembrie 1647 era menționat Dobrotă roșiul din Ciocănești (jud. Argeș)⁹.

La 25 iunie 1642 Matei Basarab a emis un hrisov prin care acordă mănăstirii Cotmeana și egumenului său, Theodor ieromonah, dreptul de a-și colecta dijma¹⁰ de la moșiile aflate la Pitești, Mogoșești și Săracul¹¹. Actul precizează că această zeciuală se aplica indiferent de statutul persoanelor care lucrau pământul, „măcar fie boiari, au roș, au slujitor, măcar călăraș, măcar ce om va fi”, și că nimeni nu putea opri mănăstirea să-și ia venitul. Veniturile mănăstirii proveneau din pâine, fân și alte produse agricole, ceea ce arată dependența sa de resursele moșiilor și importanța acestora în organizarea economică de la acea vreme.

Un act de întărire din 28 iunie 1642, emis pentru Mănăstirea Argeș, precizează că „nici boiarin, nici roșii, nici slujitor, nici alt om”¹² nu aveau dreptul de a cumpăra moșii din satele învecinate fără acordul mănăstirii, fapt ce demonstrează limitarea libertății funciare a roșilor.

La 5 noiembrie 1642 domnul muntean confirma dreptul lui Duca, ceauș de roșii din Pitești, și al soției sale, Voica, asupra unor delnițe¹³ în Izvorani, județul Muscel, cu teren pentru casă și vie¹⁴.

În 1643, domnul Țării Românești a emis un hrisov prin care a scutit-o pe Despa, văduva vistierului Iane din Hârtești (jud. Argeș), de plata dijmei pe tot anul¹⁵. Scutirea era motivată de situația ei vulnerabilă: era străină, săracă și fără familie¹⁶. Actul stipula clar că birarilor de roșii le era interzis să se apropie de locuința sau de bunurile ei, asigurând astfel protecția persoanei și a proprietății sale.

La 28 ianuarie 1645¹⁷, apar ca martori Sava și Dumitru¹⁸ roșii, precum și Ivașco Roșul, într-un act de întărire emis de Matei Vodă către Udrea logofătul și soției sa, Caplea, din Rădăcinești (jud. Argeș), prin care li se confirmă dreptul asupra unei vii cu casă.

Într-un alt act, datat la 10 noiembrie 1647, domnul se adresează roșiilor și orășenilor din Pitești și din satele din jur, respectiv „tuturor roșiilor și tuturor oroșanilor din Pitești și din premprejurul locului”¹⁹, aducând la cunoștință plângerea egumenului Mănăstirii Vieroși. Acesta reclama faptul că vitele locuitorilor sunt lăsate nesupravegheate și provoacă pagube ogoarelor. Pentru a preveni distrugerea recoltelor și a menține ordinea agricolă, domnul îl împuternicește pe egumen să ia și să închidă vitele lăsate slobode. În același an, domnul poruncea unui grup de șase boieri ai roșiilor Badea din Cerbureni și Marin să stabilească contribuția fiecăruia la răscumpărarea din rumânie a oamenilor de la Grăjdana. Aceasta trebuia calculată „pe capete și pe ocină”, adică atât în funcție de numărul persoanelor, cât și de partea de moșie pe care o aveau²⁰.

La 6 ianuarie 1648, Matei Vodă i-a întărit moșia lui Dumitru Iuzbașa de roșii, sluga sa credincioasă, confirmându-i dreptul asupra pământurilor, dealurilor, caselor și viilor din satul Lipia, județul Argeș²¹.

Dintr-o carte de danie, emisă la 7 iunie 1648, reiese că Radu roșul din Șuici (jud. Argeș), slujitor al domniei, împreună cu fiii săi, „câți Dumnezeu îi va dărui”, a primit întărire asupra unor moșii²². Drepturile sale au fost contestate de verii săi, Dragomir și Dumitru, care revendicau o parte din moștenire. În acest context, domnitorul Matei Basarab a dispus trimiterea a șase boieri de încredere, însărcinați să verifice modul de împărțire a moșiilor încă din vremea domniei lui Mihnea Vodă. În urma cercetării, domnul a hotărât ca moșiile și oamenii lui Radu roșu să fie respectați, iar lui Dragomir și Dumitru li s-a interzis să mai provoace conflicte asupra acestora.

În septembrie 1649, domnul Țării Românești a emis o poruncă prin care roșilor din județul Argeș, respectiv Stanciu Iuzbașa din Cârstienești și Udrea logofăt din Rădăcinești, li se interzicea să perceapă bir de la locuitorii satului Flămânzești²³. Actul prevedea ca numele persoanelor scutite să fie consemnate în cartea domnească, în vederea recunoașterii oficiale a scutirii fiscale.

Hrisovul din 2 aprilie 1650, emis în favoarea Mănăstirii Argeșului și a egumenului Leontie, urmărea să reglementeze clar regimului fiscal și protecția bunurilor aparținând atât mănăstirii, cât și satului Flămânzești²⁴. Documentul consfințește dreptul acestora de a-și păstra bucatele și veniturile, fără ingerințe sau abuzuri din partea autorităților fiscale locale. În cuprinsul hrisovului se interzice ca birarii sau alte categorii de slujbași, inclusiv roșii din

Argeș, să exercite presiuni, să manifeste suspiciuni nejustificate ori să procedeze la confiscarea bunurilor mănăstirii sau ale locuitorilor din Flămânzești, sub pretextul perceperii birurilor datorate de satele Iașii și Prăvălenii. Se precizează, totodată, că nicio persoană însărcinată cu strângerea birului nu are dreptul să „ispitească”, să învâluie sau să deturneze bucatele mănăstirii și ale satului Flămânzești pentru acoperirea obligațiilor fiscale ale altor comunități.

Concluzionând, analiza roșiilor din Pitești și județul Argeș în timpul domniei lui Matei Basarab arată că această categorie de slujitori domnești, deși mai puțin cunoscută, a jucat un rol semnificativ în viața socială, economică și juridică a comunităților locale. Inițial privilegiați și cu atribuții mixte, militare și administrative, roșii au fost treptat supuși presiunilor fiscale și restricțiilor impuse de autoritatea domnească și de mănăstiri, ceea ce a influențat statutul lor social și libertatea funciară.

Note:

¹*Dicționar general al Evului Mediu românesc*, Vasile Mărculeț (coord.), Răzvan Mihai Neagu, Ioan Mărculeț, Stan Stoica, Stănel Ion, Alexandru Valentin Ștefănescu, Gheorghe Boda, Gabriel Roman, Editura Meronia, București, 2013, p. 240.

²*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu (coord.), Editura Academiei, București, 1988, p. 132sq.

³Nicolae Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, Editura Militară, 1968, p. 27.

⁴„A pus pe roșii un bir mare”; *Istoria Țării Românești. Letopisețul Cantacuzinesc 1290-1690* [în continuare: *Letopisețul Cantacuzinesc*], ediție critică de C. Grecescu și D. Simonescu, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. 53.

⁵Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 27.

⁶*Dicționar general al Evului Mediu românesc*, p. 240.

⁷*Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească [în continuare: *DRH*, B], vol. XXVII (1639-1640), întocmit de Violeta Barbu, Gheorghe Lazăr, Constanța Vintilă-Ghițulescu, Oana-Mădălina Popescu, Ovidiu Olar, Editura Academiei Române, București, 2013, nr. 169, p. 216sp.

⁸*Ibidem*, vol. XXXII (1647), întocmit de Violeta Barbu și Gheorghe Lazăr în colaborare cu Oana Rizescu, Editura Academiei Române, București, 2001, nr. 294, p. 303.

⁹*Ibidem*, nr. 316, p. 323.

¹⁰Dijma era o cotizație de 1/10 din produse (cereale, animale, fructe, vin etc.), datorată domnului sau proprietarilor funciari (mănăstiri, boieri), inițial plătită în natură și ulterior și în bani, având caracter de rentă feudală. Ea reprezenta un drept de proprietate al stăpânului asupra produselor și obligația locuitorilor de a contribui la întreținerea proprietarului sau a instituțiilor

religioase; *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 158sq.

¹¹*DRH, B*, vol. XXVIII (1641-1642), întocmit de Oana Rizescu (coord.), Ovidiu-Victor Olar, Elena Bedreag, Ruxandra Lambru, Lidia Cotovanu, Editura Academiei Române, București, 2018, nr. 537, p. 659.

¹²*Ibidem*, nr. 539, p. 662.

¹³Parte de pământ și drept de folosință recunoscut unei gospodării în cadrul obștii, care putea fi folosită, moștenită sau transmisă, situată în vatra satului, la câmp, pădure sau apă; *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 146sq.

¹⁴*Ibidem*, nr. 636, p. 765sq.

¹⁵*DRH, B*, vol. XXIX (1643-1644), întocmit de Violeta Barbu, Gheorghe Lazăr (coord.), Florina Manuela Constantin, Oana Mădălina Popescu, Constanța-Vintilă Ghițulescu, Editura Academiei Române, București, 2017, nr. 218, p. 253.

¹⁶*Ibidem*.

¹⁷*Ibidem*, vol. XXX (1645), întocmit de Violeta Barbu, Marieta Chiper, Gheorghe Lazăr, Editura Academiei Române, București, 1998, nr. 24, pp. 28-29; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Documente de la Matei Basarab privitoare la Mănăstirea Argeșului (1632-1654)*, Editura Ordessos, Pitești, 2017, nr. 41, pp. 78-79.

¹⁸Acesta mai apare menționat ca martor: 13 februarie 1647 (*DRH, B, XXXII* (1647), nr. 48, p. 53), 12 martie 1647 (*Ibidem*, nr. 75, pp. 86-87), 21 octombrie 1651 (*DRH, B, XXXVI* (1651), întocmit de Oana Rizescu, Marcel-Dumitru Ciucă, Editura Academiei Române, București, 2006, nr. 224, pp. 236-237)

¹⁹*DRH, B*, vol. XXXII (1647), nr. 292, p. 302; *Catalogul documentelor din Țara Românească din Arhivele Statului* [în continuare, se va cita: *CDȚR*], Vol. VI (1645-1649), întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Gaitan, București, 1993, nr. 987, p. 368.

²⁰*CDȚR*, Vol. VI (1645-1649), nr. 883, p. 336sq.

²¹*DRH, B*, vol. XXXIII (1648), întocmit de Gheorghe Lazăr, Constanța Vintilă-Ghițulescu, Andreea Iancu, Editura Academiei Române, București, 2006, nr. 3, pp. 3-8.

²²*Ibidem*, nr. 145, p. 140sq.

²³*Ibidem*, vol. XXXIV (1649), întocmit de Violeta Barbu, Gheorghe Lazăr, Oana Rizescu, Editura Academiei Române, București, 2002, nr. doc. 221, p. 207; *CDȚR*, vol. VI (1645-1649), nr. 1487, p. 550sq.

²⁴*Ibidem*, vol. XXXV (1650), întocmit de Violeta Barbu, Constanța Ghițulescu, Andreea Iancu, Gheorghe Lazăr, Oana Rizescu, Editura Academiei Române, București, 2003, nr. 102, p. 129sq.

ILIE I. POPA (11.09.1919-05.08.2025)

Ultimul veteran de război din comuna Săpata, județul Argeș

prof. Florin-Gabriel RĂȚOI

Crucea comemorativă a celui de-Al Doilea Război Mondial 1941-1945.

Maior (rtr.) Ilie I. Popa s-a născut la 11.09.1919 în satul Bănărești al fostei comune Săpata de Jos, actualmente Săpata, județul Argeș și a decedat la 05.08.2025, în vârstă de aproape 106 ani. Ocupația principală a fost de agricultor, dar și alte servicii, angajat la stat, până la vârsta de pensionare. A fost căsătorit de două ori, având 2 copii: o fată din prima căsătorie și un băiat din a doua căsătorie. Ambele soții i-au decedat, la fel și băiatul.

Pentru efectuarea serviciului militar, a fost încorporat la 15.02.1941, contingent 1941, efectuând pregătirea la Centrul de Instrucție Artilerie Antiaeriană București, fiind lăsat la vatră la 01.02.1944, cu gradul soldat servent de tun, calitate din care a servit țara, pe fronturile războiului. A participat în campania din Est, în perioada 22.06.-25.12.1941, luptând pe front cu regimentul său Ghencea pentru dezrobirea Basarabiei de sub ocupația sovietică și la ocuparea orașului Odessa din Ucraina.

Pentru faptele sale de vitejie și eroism, în anul 1997 a fost decorat prin decret al președintelui României, Emil Constantinescu, cu medalia

A fost, timp de 9 ani, ultimul veteran de război în viață din cei 129 de veterani ai comunei Săpata care mai trăiau în anul 1990 și printre ultimii veterani din județul Argeș.

Prin ordine succesive ale Ministerului Apărării Naționale, a fost înaintat la gradul de maior (rtr). În afara războiului, cel mai dureros moment, a fost că a asistat la locul execuției, de către un comando legionar, a primului ministru Armand Călinescu (1893-1939), originar din orașul Pitești, la 21.09.1939, când lucra ca băiat de prăvălie în București.

Boli, igienă și medicină în secolul fanariot (II)

dr. Marin TOMA

Spîțerii. Spîțeriile și medicamentele sunt și ele destul de bine documentate în lumea medievală românească. Pravilele atestă pe spîțeri sau apotecari și farmaciști, cum mai sunt ei numiți. La 12 octombrie 1735, în actul de fundație al Spitalului Pantelimon, ca și mai târziu în hrisovul testament din iulie 1752, Grigore Ghica scrie despre doftor și spîțer ca doi specialiști diferiți, arătând astfel evoluția medicinei românești la acea vreme. În aprilie 1776, întâlnim o mențiune a unei spîțerii private, în afara celor publice de la Colțea și Pantelimon, în București, și de la Sf. Spiridon din Iași. Această spîțerie privată urma să fie ridicată în Iași, nu de un spîțer, ci de un doctor. Grigore Alexandru Ghica aprobă această construcție medicului său Fotache lângă curtea domnească. Se pare că doctorul a fost implicat în moartea domnitorului și nu știm dacă spîțeria s-a mai realizat, cu toată că unele documente mai târzii amintesc de „Spîțeria Curței”.

În București, unul dintre negustorii locali, armean, Chiriac Arbut, vinde, în iunie 1776, spîțeria sa din Hanul lui Șerban Vodă, unui oarecare „Șfant Dohtorul”, cu care se judecă mai apoi, pretinzând că nu a vândut clădirea, ci doar materialele din ea. În 1816, Bucureștii sunt împărțiți în ocoale sanitare, fiecare cu câte un doctor care trebuia să consulte oamenii săraci. Atunci, rețetele săracilor trebuiau duse la spîțeria „Musiu Roth Spîțerul” din Hanul lui Șerban Vodă, după ce mai înainte erau vizate de Epitropia Obștirilor.

Documentele istorice amintesc și alte spîțerii, publice și private, în ambele principate, fără să știm cât de mult au reușit să reziste și să funcționeze. În 1790, pe durata ocupației austriece, știm că aceștia își amenajează propriile spîțerii (în București, spîțeria era în casele Vornicului Slătineanu). La 5 octombrie 1793, Mihai Vodă Suțu, la cererea locuitorilor din Botoșani, le acordă dreptul, printr-un hrisov domnesc, de a avea un doctor și o spîțerie:

„Se face știre cu acest hrisov al Domniei Mele, pentru că prin jalba ce ni-au dat Târgoveții din Târgul Botoșani, au arătat că, neavând doftor acolo, la mulți viața li se primejduiește, cerșind, ca să aibă

voia să ție doftor cu a lor plată și pe care ei îl vor găsi și să vor mulțami cu dânsul, cum și spîțerie a deschide ei, iar nu alții. Deci văzând Domnia Mea, că a lor cerere este cu cale și nu de stricăciune, iată li se dă voia, ca ori pe care doftor vor găsi și să vor mulțami ei cu dânsul, să-l ție la Târgul Botoșanilor, pe care doftor, poruncim Domnia Mea, nimeni din doftorii Curței Gospod, să nu-l supere întru nimic și el, ca un arhiatros a târgului să fie dator a apăra târgul de doftori mincinoși, cari în necunoștința lor aduc primejdie vieții oamenilor, și fiindcă i se plătește de către obște, să fie dator a căuta cu silință și cu cuget nevătămat și pe acei săraci de cari va fi chemat; și spre ajutorul doftorului, orânduim Domnia Mea, ca să aibă opt liude scutelnici. Pentru care poruncim Domnia Mea dumatile Vel Vistier să-i treci la isvodul de scutelnici cu pecetea Gospod. Ce iaste în Vistierie, și să-l aibă nestrămutat; cum și spîțarie să aibă toată voia a avea acolo în Botoșani. Iar fără voia târgoveților, să nu poate alții a avea Spîțarie acolo, urmându-se plata doftorilor, precum și la alte Spîțării de aice din Eși”.

(Pompei Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc, 1775-1834*, pp. 516-517)

În data de 21 iunie 1813, spîțerul Laurențiu Dampner face o jalbă către domnie, noi având astfel mărturii cu privire la procesul de înființare a unei spîțerii la început de secol XIX. Divanul cercetează și îi propune spîțerului să aibă monopol în zona podului doar șase ani de zile, după care, oricine va dori să deschidă o altă spîțerie, să fie în drept să o facă. Laurențiu Dampner acceptă și Caragea aprobă jalba sa (pe care o redăm mai jos).

„Prea Înălțate Doamne. Cu umilință jăluesc Înălțimei Tale, că prea nobilii boeri din Podul Mogoșoaiei fiind siliți din cauza lipsei și a depărtării spîțeriilor, să înființeze în apropierea lor o spîțerie, m-au preferat dintre spîțeri și mă îndeamnă pe mine, pre plecatul servitor al Înălțimei Tale ca să clădesc în partea locului zisa spîțerie, oferindu-mi și casa pentru totdeauna, la care consimțind, am hotărât să intru în cheltuielile trebuincioase. De aceia rog călduros pe Înălțimea Sa cea de Dumnezeu

păzită, pentru că acum mă voi încurca la cheltuieli grele, pe care nu le voi pune la loc după trecere de multă vreme din venitul meu dela ea, să mi se dea un hrisov de la Dumnezeu păzită Înălțimei Sale, ca să nu se poată alt spițer după trecere de vreme să deschidă altă spițerie în împrejurimile Podului Mogoșoaiei, ca să nu scază venitul, pentru care eu acum prea mult cheltuesc și mă trudesesc prin muncă și sudoare, și rămâi la mila Ta”.

(Pompei Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc, 1775-1834*, p. 527)

Din păcate, dar fără să fie vreo surpriză, controlul real al comerțului și al activității spițeriilor nu prea a existat sau nu a fost realizat în mod eficient pe întreaga durată a epocii fanariote. Începând cu 1776, Grigore Ghica, în Moldova, și Alexandru Ipsilanti, în Țara Românească, iau primele măsuri de reglementare a activităților spițeriilor, înființând instituții și unele proceduri de control. Nu cu un efect imediat simțitor. În 1782, avem știință de o tentativă de otrăvire cu șoricioaică: câțiva elevi de la Sf. Sava au fost prinși cu această otrăvă asupra lor. Domnitorul Nicolae Caragea înăsprește, fără prea mult folos, poruncile de control a substanțelor folosite de doctori și spițeri. Un deceniu mai târziu, aceste porunci sunt reafirmate de documente domnești aparținând lui Alexandru Moruzi. Nizamul domnesc, dorit și cerut de toți, nu se face nici de data aceasta. Deși poruncește și insistă asupra redactării unui astfel de document în 5 ianuarie 1797, Alexandu Ipsilanti îl obține abia în data de 15 mai. Este primul regulament adevărat, „faimosul nizam al spițeriilor”.

Fotografii din Muzeul de Istoria Farmaciei Sibiu (sursa: <https://sibiucity.ro/ro/muzeu/muzeul-de-istoria-farmaciei>)

„1. Toți spițerii să aibă datorie a urma după Farmacopea Austriei, dela leat 1780, pre care s-o aibă ca un temei și după care să facă și să aibă la spițerie toate dohtoriile de se coprink într-această Farmacopee, și cele amestecate și cele neamestecate.

2. Toate dohtoriile să fie bune, curate, proaspete, în vremea lor adunate și foarte bine urmate. Iar cele vechi și mucedde sau de molii stricate, nefiind folositoare, să se lepede. Și fiindcă buruienele se strâng vara, primăvara și toamna, de aceia în fiecare an să se facă cercetare la spițerii de către Vornicii politiei, pe la sfârșitul lui Octombrie.

3. Vasele, întru care țin dohtoriile, să nu fie de tinichea, sau de alte asemenea metale, dar să fie sau de sticlă, sau de farfurie, sau de pământ, sau de lemn. Și cine nu va urma într-aceasta, să aibă a plăti la Cutie geremea câte taleri 10, pentru fieșcare acest fel de greșală.

4. La fieșcare vas să fie scris numele dohtoriei ce este într-acel vas, și niciodată să nu pue dohtorie într-un vas care este scris numele altei dohtorii, și cine nu va urma într-acest chip, să aibă iarăși a plăti la Cutie geremea câte taleri 10, de fiecare de acest fel de greșală.

5. Prețul dohtoriei să fie după Tariful Austriei dela leat 1785, numai cu această deosebire, ca pentru un creițar să ia bani turcești. Deci fieșcare spițer să fie dator a avea pururea în spițeria sa un acest fel de tarif, după care să vânză dohtoriile.

6. Iar de se va întâmpla vreun spițer, pentru iubirea de argint, să ia mai mult decât se coprinde în tarif, sau nu va pune toate feliurile dohtoriilor ce (se) coprinde în rețetele dohtoriilor, pentru câștig, acel spițer de se va dovedi cu adevărate mărturii, să aibă a se păgubi cu geremea câte 24 galbeni împărătești, de câte ori se va afla cu acest fel de vicleșuguri.

7. Datoria ce au spițerii, să se caute mai mult decât fieșcare datorie, fiindcă ei au dat dohtorii, nu pentru puțin lucru, ci pentru trebuința omeneștii firi, adică pentru viața sa; nici să poată cinevași a mai scădea cevaș din preț, după socoteala ce s-au făcut prin tarif, și la fieșcare judecată, să se diafendipsească (să se apere) dreptul său; iar de va trece anul și nu-i va plăti socotelile, să aibă a cere banii în urmă cu dobânda lor.

8. Pentru dohtoriile ce se orânduiesc de către dohtori cu grăunțe sau cu picături, fiindcă nu

poate a socoti cu amănuntul prețul lor, după tarif, să aibă voe spițerii să mai încarce la acest fel de dohtorii, câte patru bani mai mult după prețul lor.

9. Spițerii să nu aibă voe a vinde cui se va întâmpla dohtorii grele, adică cu argint viu și alte otrăvitoare fără de rețeta dohtorului, fiindcă multe rele se poate a se întâmpla dintr-acest fel de dohtorii.

10. Spițerii să nu metahirisească alte dramuri fără de cât numai dramurile pieței, și cine va metahirisi alte dramuri să se geremetisească (amendeze), mai vârtos pentru dohtoriile ce vor mai multă luare de seamă. După aceste ponturi s-au găsit cu cale de către dohtori, să urmeze spițerii din București, și fieșcare dintr-âșii să aibă o copie după aceste ponturi, după care să urmeze; iar cea de către Măria Ta întărire, să rămâe deapaurarea la Epitropie, 1797, Mai 15.

ss. Radu Golescu vel Vornic al obștirilor; arhiialros doctor Markialig, Demetre Caracaș, Silvestru Filitis, Constantin Darvaris.

Spițeria lui Nicoli, Safant Miler (văzute) de Arhiiatros.

Spițeria lui Rut din Șelari și Fritz din Hanul Popaz, de d-rul Caracaș.

Spițeria Gioanu și spiț. lui Andrei de doctorul Constantin (Darvaris).

Spițeria lui Mihali și spiț. lui Rot, de d-rul Silvestru (Filiti)”.
 (Pompei Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc, 1775-1834*, pp. 559-561)

Existența actului domnesc nu presupune și punerea sa în practică și realizarea măsurilor aprobate. Un an mai târziu, Constantin Hangerli se vede nevoit să dea poruncă nouă pentru aplicarea nizamului lui Ipsilanti. După 1800, controlul este ceva mai strict și chiar și populația mai conștientă de regulamente și dornică să fie respectate. Cu toate acestea, abuzurile sunt încă frecvente. La 10 mai 1803, Domnitorul cere cercetarea unui caz de *catahrisis*: adică înțelegerea dintre doctor și spițer prin care primul scria rețete cu denumire neobișnuite și altul le vindea mult mai scump:

„Cinstite și credincios boerule al Domniei Mele, dumneata arhiiatre al nostru, fiindcă ni-am înștiințat Domnia Mea pentru un catahrisis ce se urmează în pricina dohtoriilor ce de obște sunt trebuincioase, care se fac și se iau dela spițărie, că unii din dohtorii politiei și cu unii din spițeri având între dâșii simfonie, nu scriu rețetele cu ifosul cel

obișnuit și cu numirea cea știută a dohtorilor de a fi cunoscut fieșcăruia, și de a putea cel cu trebuință a merge la oricare spițărie să cumpere dohtoriile cele trebuincioase cu prețul cel cuviincios, ci pun într-acele rețete numere și numiri neștiute, cari sunt cunoscute numai spițerilor acelora cu care sunt simfonizați; și cu acest mijloc dându-se acele dohtorii numai dela spițeria cu care sunt simfonizați, se face un oarecare catahrisis la plata acelor dohtorii, încercându-se cel cu trebuința, cu preț nesuferit, pe cât vor spițerii aceia a cere, de se păgubește și pătimeste obștea; care aceasta, porunca noastră mai întâi la dohtorul politiei, ca să se ferească de un lucru ca acesta, și să aibă a scrie rețetele cu ifosul cel obișnuit și cu numirile cele știute ale dohtoriilor, spre a putea merge cel cu trebuința la vericare din spițeriile politiei, să cumpere acolo dohtorii cu prețul cel cuviincios, cât și spițerilor de pe la toate spițeriile lor, asemenea să faci cunoscută porunca aceasta și să-i îndatorești, prin știrea cinstitei Agenții, de a nu urma mai mult acest catahrisis, pentrucă, după aceasta, de vor urma iarăși unele ca acelea, să știe că și dohtorul acela va fi în vină de osândă, și spițerul acela, după ce nu va lua nici o plată pentru acele dohtorii, va fi apoi și pedepsit“.

(Pompei Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc, 1775-1834*, pp. 563-564)

Controalele sunt făcute și pe durata ocupației rusești, pe timp de război, de către medicii Bucureștilor, iar la 23 septembrie 1812, spițerul Gix(?) este reclamat de doctorul Manolache Rizu că a dat alte dohtorii decât cele scrise de el în rețetă. Din păcate, nu știm rezultatele anchetei. În data de 18 mai 1814, avem, pentru prima dată, un document care impune unui spițer care voia să deschidă spițerie nouă, să dea medicamente gratis săracilor și soldaților. De exemplu, Vasile Malava, spițer din Galați, obține drept de a avea spițerie nu pe bază de studii, ci cu certificate din partea cetățenilor și cu angajamentul că în fiecare an va da dohtorii gratis la 20 de bolnavi săraci. În 1816, întâlnim primul spițer cu diplomă: Michel Steege deschide în București spițeria Fortuna. Din acest moment, diploma de studii devine criteriu obligatoriu pentru deschiderea unei spițerii noi. La 4 noiembrie 1819, din porunca lui Alexandru Suțu, este realizat un nou regulament cu privire la comerțul spițeresc, la mai bine de douăzeci de ani de cel precedent, amintit mai sus.

Tot în categoria rețetelor, dar în cadrul celor care vindecă orice fel de boală, găsim câteva exemple și în documentele vremii. Specialități străine, cum li se

spunea, perfect realizate pentru a păcăli oamenii, aceste remedii universale beneficiau de reclamă și de oarecare succes. Pe lângă „pilurile de la Francufort”, la 8 mai 1792, avem altele „pentru folosul sănătății”. Acestea din urmă „vindecă toate boalele interne și externe, rănilile, otrăvile, ciurma; întinerește și învie morții...”.

Asistența socială. Pe durata lungului secol fanariot, progrese majore sunt realizate în societatea românească și în ceea ce privește asistența socială. Încă din secolul al XV-lea, oamenii nevoiași, fără prea multe mijloace materiale, erau numiți săraci, mizeri și chiar mișei. Abia două secole mai târziu întâlnim și termenul de calic. În actele mai vechi românești, sărac, după înțelesul din limba sârbă, înseamnă și orfan („a rămâne sărac de mine”). În pravila lui Ipsilanti, săracul este cel care din diferite motive se află în situație materială grea și, dacă este ajutat, redevine util societății. E drept, mai greu de dovedit ce înseamnă pentru fiecare sărăcia. Dacă săracul este cel căruia îi lipsesc cele necesare vieții de zi cu zi, mișelul sau mizerul este cel ce suferă din cauza unui handicap, indiferent de natura lui.

La 1 martie 1783, Alexandru Mavrocordat dă poruncă ca breasla calicilor din Iași să primească zece lei pe lună din vama domnească (porunca va fi reinnoită și de domnitorii din următoarele decenii):

„Fiindcă după ce cu ajutorul sfântului Dumnezeu, toți alții s-au coprins cu a noastră domnească milă, luat-am samă încă și pentru neputincioșii ce sunt într-acest oraș, cari se numesc breasla calicilor, și socotindu-se că ticăloșii aceia nu au putința a se hrăni și a se învăli din ostenele lor ca alți oameni, aflându-se în multe neputințe, stricați unii la mâini, alții la picioare, unii lipsiți de vederea ochilor, fără numai cu totul razimă la mila și ajutorul altor creștini, și cu acel chip petrec viața lor cea sărăcească. Pentru aceia Domnia Mea nu ni-am îndurat a-i lăsa nici pe dânșii nefolișiți la domneasca noastră milă, și iată milostivindu-ne asupra lor, li-am dat această carte a Domniei Mele, prin care li-am făcut orânduială de milă, să ia pe toată luna din vama cea mare domnească câte zece lei în toată vremea Domniei noastre; care bani să aibă ai lua sărăcii aceștia de la vel Vameș, la sfârșitul fiecărei luni, pururea nestrămutat; pentru că să audă Dumnezeu milostivul și ruga acestor săraci și să fie milostiv pururea asupra a tot creștinescului norod al acestei țări. Drept aceia poruncim Domnia Mea dumitale vel Vameș, văzând această carte a Domniei Mele, să urmezi pe deplin dându-se această milă din vama Gospod, nestrămutat în toată luna, cum

hotărâm mai sus aceasta”.

(Pompei Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. III:

Asistența publică în trecutul românesc până la 1834, p. 34)

În epocă, frecvent, apare problema falșilor săraci, a celor care trăiesc din cerșetorie. La 23 iulie 1791, Ambrozie, preot/călugăr, dă sfaturi despre cum ar trebui să se comporte adevărații săraci, cum să ceară ajutor și cum să nu își exagereze rănilile pentru a inspira milă din partea oamenilor:

“Și când vor umbla strângând milostenia, să se poarte cu toată liniștirea, aducându-și aminte că ei cer cu numele lui Iisus Hristos, a celui mai smerit și mai liniștit. Luând odată, al doilea să nu-și întinză mâinile ca când n-ar fi luat, căci aceasta este furțișag. Numai când vrea dătătorul să dea al doilea, de bună voia sa. Să nu facă nicăeri gâlceavă, sfezi, bătăi, mai ales în pridvorul bisericei. Să nu se facă bolnav nefiind. Să nu-și zădărească ranele sale ca să plece spre milă acei ce vor căuta la dânșii, căci aceasta este înșelăciune. Să se ostenească cari vor putea cu lucrul mâinilor, căci mare păcat iaste aceluia a cere milostenie, care poate însuși să se hrănească, și mai pe scurt, să se poarte cu toată smerenia, liniștirea și cu bune moravuri, rugându-se pentru dătătorul de milostenie și silindu-se ca în locul putrezii și pământestii bogății, care Dumnezeu nu li-au dat, să-i îmbogățească cu cea neputredă, duhovnicească și veșnică comoară a credinței și a faptelor celor bune”.

(Pompei Samarian, *Medicina și Farmacia în trecutul românesc*, vol. III:

Asistența publică în trecutul românesc până la 1834, p. 35)

Domnitorul Alexandru Moruzi a avut grijă deosebită pentru săracii Bucureștilor, poruncind, în repetate rânduri, să fie strânși cei bolnavi și duși la spital spre a fi îngrijiți. În februarie 1794, cere să se facă triajul săracilor adevărați față de cei mincinoși; înființează o cutie a săracilor la fiecare biserică, contribuind el însuși la aceasta cu 50 de taleri lunar din venitul ocnelor:

“Io Alexandru Const. Moruzi Voevod...”

Prea sfinția ta părinte Mitropolit al Ungrovlahiei, fiindcă nevolnicii ce se află în București, cari își au hrana vieții lor din mila creștinilor, neavând nici o orânduială întocmită pentru dânșii, pururea se află atât pe ulițele Bucureștilor în calea trecătorilor,

musafiri streini, și a tuturor de obște, câte și după biserici nelipsit umblând și înconjurându-se, încât nu poate norodul a-și face închinăciunea și a asculta sfintele slujbe. Deci pentruca și norodul de obște să nu mai aibă supărare la sfintele slujbe bisericești, cum și pe ulițe să lipsească acest catahrisis, și ca nici săracii cei nevolnici și cu adevărat vrednici de milă să nu fie isterisiți de hrana lor într-această politie creștinească a Scaunului Domniei, iată, întâi dela Domnia Mea orânduim pe lună din venitul ocnelor câte taleri cincizeci, cari să-i primești sfinția Ta la Mitropolie, și lângă aceasta să faci sfinția Ta osebită orânduială de ajutor dela obștea politiei: adică, să întocmești la toate mănăstirile și bisericile din târg și în mahalale câte o cutie în seama proestosului bisericei, și cu duhovniceștele prea sfinției Tale înștiințări și îndemnătoare, ca fieșcare creștin de obște pentru sufletul său, ceiace va vrea să dea pentru hrana săracilor nevolnici, să arunce în cutie la zile de sărbători, când sunt la biserici, care acel venit dela toate bisericile și mănăstirile de obște, să se adune la Sfânta Mitropolie, pe lună, unde să aibă prea sfinția Ta rânduiți doi epitropi asupra acestei trebi, să ție socoteală de banii ce se adună la toate locurile; de altă parte să ceri prea sfinția Ta dela dumnealui Epistatul Agiei, foae anume decâti cu adevărat sunt nevolnici, secătuiți și vrednici de milostenie, cari nu au mijloc de a-și scoate pâinea lor într-alt chip, căroră să le faceți prea sfinția Ta, orânduială, pecăt veți găsi cu cale de a se da fiecăruia pe lună pentru hrana și trebuința lor; și întru același chip puind prea sfinția Ta Nizamul trebei aceștia la orânduială, să lipsească, de a nu se afla mai mult cerșetori pe ulițe sau prin biserici. Poruncim Domnia Mea și d-tale vel Spătar, i d-tale vel Aga, orice trebuință va arăta dumneavoastră pre sfinția sa părintele Mitropolit asupra acestei trebi, să aveți d-voastră a o pune în faptă, și mai vârtos poruncim d-tale Epistatule al Agiei, să faci alegere prin însăși vederea d-tale de cei ce cu adevărat sunt vrednici de milă și de cei ce pot cu munca și cu slujba lor să-și dobândească hrana vieței, ca să se deosebească, spre a le da povățuire să se părească de acest nărav rău, și așa, după ce va intra treaba aceasta la Nizam și în faptă, să dați atât d-lui vel Spătar, i d-lui Epistatul al Agiei, strașnice porunci zapciilor, să se facă zapt, și să nu îngăduiască mai mult a se afla pe ulițe sau prin biserici și prin curțile de obște, ci fiecare să se

astâmpere și să se păzească de acele năravuri, avându-și orânduiala hranei lor cu mijlocul ce poruncim”.

(Pompei Samarian, *Medicina și Farmacia în trecutul românesc*, vol. III:

Asistența publică în trecutul românesc până la 1834, p. 36-37)

Porunci similare sunt date în deceniile următoare atât de Ipsilanti, Hangerli, cât și de Caragea. Domnitorii fanarioți îndeamnă la trierea săracilor reali de cei care erau falși, la întrebuintarea cutiei săracilor și mai ales la spitalizarea celor bolnavi, în special pe durata epidemiilor de ciumă.

Și la români, documentele atestă existența unor frății creștine de ajutor în caz de moarte. În 1674, mitropolitului Dosoftei acordă un privilegiu cioclilor din Focșani, iar doi ani mai târziu, Antonie Ruset face același lucru cioclilor de la Trisfetitele din Iași. Cioclii erau o frăție creștină care oferea ajutor la înmormântare celor care nu își permiteau aceste servicii și primea în schimb scutiri de dări din partea Domniei. Pe durata secolului fanariot, cioclii intervin și în caz de ciumă. Începând cu anul 1752, spre exemplu, Grigore Ghica le dă sarcini de descoperire a ciumaților, de ridicare a lor, de dezinfectare a locuințelor. O adevărată poliție sanitară.

Breslele sunt și ele prezente în secolul fanariot românesc. Indiferent de unde și-au inspirat organizarea și dezvoltarea, breslele noastre încep în scop de ajutorare reciprocă, în jurul unei biserici, cu un sfânt ocrotitor. Odată cu trecerea timpului, ele devin din ce în ce mai active în viața socială, economică și politică a orașelor. Datorită măsurilor din 1775 cu privire la asistența socială, breslele au și

ele o cutie a nevoilor în care se strâneau bani pentru acei membri peste care ar fi putut da nenorocirile vieții. Unele bresle înrudite se și unesc pentru a avea o cutie mai „bogată”:

“Pentru sporul Cutiilor acestor bresle, abagii și pânzarii, de acum înainte oricine va lua abale să aibă a popri dela vânzător la treizeci de bucăți câte parale douăzeci, cum și dela abalele de măraș, să proprească la douăzeci de bucăți iarăși câte parale douăzeci. Asemenea și noi cumpărătorii, pentru folosul și ajutorul Cutiei, să avem de acum înainte de a ne face trei mâni, adică, cei dintâi să dăm câte lei douăzeci, cei de a doua câte lei cincisprezece, și al treilea câte lei zece, într-un an odată, pentru capitalul Cutiei, de a se întâmpina neapăratele întrebunțări, afară însă de câte două parale ale Cutiei ce se dă pe fiecare Sâmbătă peste an. Se mai adaugă 50 lei dela cei care deschid prăvălii noi. Câte 25 lei amendă dela cei cari vând în anumite sărbători. Breslașul care va lua marfă de lucru fără știrea celorlalți este amendat să dea la Cutie ceiace se va găsi cu cale de către breaslă. Stăpânii plătesc câte un leu de fiecare calfă. Zapisese ce se fac între stăpâni și ucenici se adevăresc plătind la Cutie câte trei lei, etc. Banii ce se adună la Cutie servă nu numai la prăznuirea hramului ce se săvârșește în fiecare an cu toată orânduiala și cuviința, atât în ziua praznicului cât și a doua zi, pentru pomenirea noastră tuturor acestor bresle, ci încă se împărțesește dintrânsele și alte fețe sărace și scăpătate, cu milă și ajutor pe cât se poate la vreme de nevoie”.

(Pompei Samarian, *Medicina și Farmacia în trecutul românesc*, vol. III:

Asistența publică în trecutul românesc până la 1834, p. 47-48)

Bolnițe, ospicii, spitale. Încă de la începuturile statelor medievale românești, oamenii fugeau să se adăpostească în mănăstiri în caz de pericol. Tot aici veneau și dacă erau bolnavi. Aceste locuri de adăpost și vindecare se numeau bolnițe și ele erau ridicate cu poruncă și ajutor domnesc. Bolnițele au fost primele spitale ale românilor. Odată cu trecerea timpului, numărul bolnavilor a crescut și, desigur, s-a diversificat și serviciul de îngrijire a lor și a fost nevoie de spații mult mai mari decât bolnițele. Mai ales pentru anumite boli. Așa au apărut ospiciile. Cuvintele ospiciu și azil sunt moderne; oamenii cu boli mintale mergeau la balamuc. Chiar dacă societatea înțelegea în cheie religioasă aceste boli

mintale, călugării dovedeau răbdare nemăsurată pentru tratarea acestor suferinzi: post, rugăciune, izolare de restul lumii, ani și ani întregi. Ospicii de boli mintale erau la mănăstirea Golia din Iași, mănăstirea Neamț, biserica Sf. Vineri din București, biserica Dudu din Craiova, mănăstirea Sărindar din București, mănăstirea din Gherghița (numită și Malamuc sau Balamuci) ș.a. Pe la mănăstirile noastre, în aceste locuri pentru bolnavi, mai ajungeau și cei care supărau domnia și, adesea, și unii boieri, care, din diferite motive, nu mai voiau să părăsească locuințele din biserici și mănăstiri, încât era nevoie de poruncă domnească pentru rezolvarea situației. La 13 octombrie 1797, Alexandru Ipsilanti poruncește:

“Fiindcă la Domnia Mea dete jalbă Neofit, egumenul mănăstirii Sărindarului de aici din București, cum că unii din boernași și jupâneși, cari după vremi, pentru întâmplătoare pricini au intrat prin odăile acestei mănăstiri, le au ale lor și s-au întemeiat prin odăi cu locuința, nevoind să iasă și să meargă pe la casele lor, cu care aceasta se face zăticnire la oamenii cei bolnavi și neputincioși cari aleargă cu hierbinte râvnă și evlavie ce au la sfânta icoană dela această mănăstire, spre tămăduirea lor; căci neavând odăi de locuit, pătinesc sârmanii aceia șezând pe afară, prin frig și prin ploi. Unde, fiindcă această sfântă mănăstire la care se află sfânta icoană a Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu, făcătoare de minuni, toți de obște, mari și mici, năzuesc deapurarea pentru tămăduirea boalelor de orice fel, la cari se fac rugăciuni neîncetat, încă din cealaltă domnie a noastră s-a fost dat porunca Domniei Mele, după domnești venituri ce s-au văzut că are de mai nainte mănăstirea, că nimeni, nici din partea bărbătească, nici din partea politicească, mare sau mic, vericine, de orice stare, să nu fie slobod a pretinderisi cu vreun cuvânt, să șeadă în odăile acestei mănăstiri, afară numai de cei ce vor avea vre-o neputință de boală și vor năzui spre tămăduire la sfânta icoană. Drept aceia poruncim Domnia Mea ca oricâți se vor fi aflând cu locuința în odăile acestei mănăstiri, acum toți să iasă; să rămâe odăile slobode, numai pentru trebuința bolnavilor; și egumenul acestei mănăstiri să se apere cu această carte domnească în toată vremea, de vericine, de verice treaptă va fi, ce ar căuta să conăcească, afară de soborul mănăstirii și câți din bolnavi se vor întâmpla a merge pentru tămăduirea lor”.

(Pompei Samarian, *Medicina și Farmacia în trecutul românesc*, vol. III: *Asistența publică în trecutul românesc până la 1834*, p. 64)

Din rândul azilelor pentru săraci și bătrâni menținem pe cel de la Sân-Mitreni (amintit de documente încă din vremea lui Vladislav Vodă), azilul Domnei Bălașa din Târgoviște, azilul Domniței Bălașa din București. Aceasta din urmă, fiica lui Constantin Brâncoveanu, ridică o biserică în 1745 în curtea caselor ei și soțului- Manolache Lambrino, cu hramul „Botezul Domnului”. În 1751, ridică o biserică mai mare, prima rămânând paraclis. Moartea subită a Domniței Bălașa în 1754, fără testament, lasă urmașilor îndeplinirea dorințelor ei de la finalul vieții. Să se facă pe lângă ctitoria ei *orfanotrofion*, spre ajutorarea celor fără școală, măritarea fetelor sărace etc. Abia în 1781, prin purtarea de grijă a lui Alexandru Ipsilanti, mănăstirea ridicată de Domnița Bălașa este locaș pentru băieți (fetele fiind trimise la mănăstirea Tuturor Sfinților). Din păcate însă, porunca domnească nu ajunge să devină și realitate. Alte exemple sunt azilul înființat de Misail Monahul (1763) în Mahalaua Ceaușului David din București și așezământul vornicului Radu Golescu de pe moșia lui din Golești, pentru care primește în 18 mai 1811 scutiri din partea Domniei:

„De la întâiul Divan și Comitet al Principatelor Valahiei. Toate facerile de bine sunt lăudate și plăcute lui Dumnezeu, iar mai vârtos cele ce se fac către străini, cari n-au unde se adăposti, și către cei bolnavi și săraci. De aceea, dumnealui cinstitul fratele biv vel Vornicul Radu Golescu, pentru oareșcare parigorie sufletească au făcut șase odăi cu cămăruțele lor la moșia dumnealui Golești, ca să șadă săracii, să se hrănească din cele ce lasă dumnealui, și alte două odăi pentru două paturi de spital, pentru a se adăposti și pentru a se căuta într-ânsele oameni săraci și bolnavi. Care odăi, spre a se putea ținea totdeauna în starea lor cu cele două madele, lasă și un pod stătător pe apa Argeșului, ce este făcut de dumnealui. Dar fiindcă acest pod, când nu va avea oameni, a fi napristan, să șază acolo, când vine apa Argeșului mare, iar mai vârtos când se rupe ghiața, să-l apere cu căngi, negreșit urmează a se sfărâma, precum și după vremi, când se va strica, să-l facă la loc și să-l dreagă, dela care pod a se lua dela trecători un prea puțin lucru, adică câte două parale de cal și câte o para de bou, iar omul pe jos să nu dea nimic. Căutând dar Divanul spre această bună faptă și văzând că are trebuință podul acela de oameni, a nu pătimi când va fi stricat, cum și a se ține în stare după vremi aceste odăi și spital, a găsit cu cale, a se da dintre dajnicii Visteriei lude șase, spre a fi

totdeauna în slujba și treaba podului; despre aceea dar, s-au dat dela Divan această carte la mâinele dumnealui Vornicului, ca să i se urmeze și să păzească apurarea această orânduială și întocmire ce face dumnealui, și acești lude șase să fie totdeauna scutiți și apărați de verce dăjdii, i angerie, i podvezi”.

(Pompei Samarian, *Medicina și Farmacia în trecutul românesc*, vol. III:

Asistența publică în trecutul românesc până la 1834, p. 72)

Termenul de spital și spitalul ca instituție modernă nu sunt cunoscute în spațiul românesc decât abia începând cu secolul al XVIII-lea, odată cu ridicarea Spitalului Colțea de către spătarul Mihail Cantacuzino. Pe modelul acestuia sunt înființate și celelalte spitale din Țara Românească și Moldova: Pantelimon (întemeiat de Grigore al II-lea Ghica: mama sa, Ruxandra Ghica, fiica marelui doctor Alexandru Mavrocordat, avea cunoștințe medicale, deși nu credem că a profesat în public), Filantropia, Sf. Spiridon din Iași, spitalele din Roman (înființat pe lângă Mănăstirea Precista din Roman de Ierodiaconul Gherasim Putneanul, la 15 iulie 1797) și Buzău (întemeiat de păhărniceasa Maria Mănăileasca din Buzău și întărit prin act domnesc de Alexandu Moruzi, care îi hărăzește și venituri pentru funcționare, pe lângă cele hotărâte de Maria Mănăileasca). Cu diferite prilejuri, întâlnim în documente și spitale de durată mai scurtă (Obedeanu din Craiova, Ionașcu din Slatina) și spitale create din motive urgente: spitale militare, contra epidemiilor de ciumă (Spitalul Visarion din București, care exista pe lângă Spitalul Pantelimon, spitalul Dudești din București, spitalul din cadrul Mănăstirii Hlince de lângă Iași) etc.

Apa de băut. Calitatea apei pentru populație a fost dintotdeauna o preocupare a conducătorilor statelor și aceasta este o realitate și pentru spațiul românesc, inclusiv în perioada fanariotă. Alexandru Ipsilanti reușește cu eforturi mari să aducă apă de izvoare din Giulești în două fântâni (una pe ulița Boiangii și alta pe Podul Mogoșoaiiei, în mahalaua Sărindarului). Prin hrisovul din 1 octombrie 1799, Ipsilanti a stabilit un îngrijitor al fântânilor, numit suiulgiu, cu leafă și scutiri. Nicolae Mavrogheni, cel care transmite populației o carte despre tot ce se știa până atunci despre ciumă, precum și sfaturi despre ocrotirea mamelor și copiilor pentru munci grele, aduce apă la Crețulești, ridicând și alte cișmele, din ce în ce mai necesare. La 22 august 1796, fiii domnitorului Alexandru Moruzi găsesc izvoare noi

de apă la Cotroceni și ridică „Cișmeaua Beizadelor”. În anii următori, perioadele de funcționare a cișmelelor alternau cu cele în care domnia se căznea să le repare; apa era bună, atâta cât era, și locuitorii Bucureștilor se mulțumeau cu ce aveau.

În Moldova, Grigore Ghica este cel care „aduce apa” în Iași. Alexandru Moruzi aduce apa în capitala țării de la Șapte Oameni și de la Ciric, în prima domnie (1792-1793), iar în cea de a doua cere voie lui Ipsilanti să aducă apa din Țara Românească, prin olane, în Focșani (Ipsilanti aprobă în 1804, prin hrisov domnesc). Moruzi captează apa din mai multe izvoare într-un bazin la Golia, de unde o distribuie în 16 cișmele din orașul Iași. Tot el înfrumusețează zona de la Golia, precum făcuse și la Chioșcul din Herăstrău (București).

Curățenia orașelor noastre. Cazurile de lipsă de igienă în orașele românești sunt multe și din varii motive, de la organizarea proastă a instituțiilor la necunoașterea unor aspecte de bază ale igienei, pentru a le aminti pe cele mai relevante. Podurile, străzile, casele proprii, magazinele, râurile ș.a.m.d. aveau nevoie de curățire constantă și nu doar prin autoritățile locale, ci și cu sprijinul oamenilor. Mai multe acte domnești poruncesc cetățenilor ca „dinaintea casei, prăvăliei sau a curței sale să aibă a râni și a curăța tina totdeauna nelipsit” (Vodă Caragea-12 noiembrie 1782). Ordinele sunt și mai severe pe durata ocupației austriece din anii 1789 și 1791:

„Fiindcă curățenia polițiilor și a orașelor de

spurcăciuni, de leșuri, de gunoi și orice murdalăcure și putori, este paza sănătății de obște, căci acestea molipsesc aerul cel sănătos și pricinuiesc boale; iată se poruncește d-voastră să purtați grijă pentru târgurile și orașele aceluia județ, ca pururea, în toată vremea, să fie toate ulițele grijite și curățite, fără de gunoae și fără de nici un murdalăc, putori sau leșuri, ca toate acestea să se scoată afară din oraș, la loc depărtat, iar să nu se arunce pe uliță și pe lângă ziduri și uluci. Așisderea măcelarilor, să le dați porunci și nizam, ca să tae vitele la un loc mai deosebit, afară, unde să arunce măruntaele și spurcăciunile ce ies dintrânsele, că murdalăcul face mare putoare, nesuferită, care negreșit molipsește aerul sănătății; iar mai vârtos zalhana să nu fie în lăuntru târgului și a orașului, ci afară la loc depărtat. Deci, la această datorie să faceți supuși și următori pe fiecare, iar cel neurmător poruncei, să știe, că mai întâi are a se pedepsi cu taleri opt, și așa înainte tot îndoit să se pedepsească, cari acești bani, sunt să se pue la Cutia spitalului. Să se știe că această pedeapsă, fără nici o deosebire a stărilor, se urmează”.

(Pompei Samarian, *Medicina și Farmacia în trecutul românesc*, vol. III:

Asistența publică în trecutul românesc până la 1834, p. 364)

Cu toate acestea, poruncile domnești sunt greu de pus în practică, primii care le încălcau fiind de multe ori boierii, restul locuitorilor imitându-i fără nicio greutate. Și cea mai rea situație se datora gunoaielor, cu toate actele care interziceau aruncarea lor în apele sau pe malurile Dâmboviței. Din cauza cursului neregulat al râului și a murdăriilor aruncate acolo (de la locuințe private, dar și de la prăvălii), fie se produceau mirosuri teribile, fie inundații mai mici sau mai mari, creând fel și fel de bălți și mocirle în capitală. Pentru curățirea podurilor, se angajau căruțe cu boi pentru a căra gunoaiile și era îndemnată populația să le ardă pentru curățirea aerului. Adesea, marile incendii reprezentau o șansă pentru refacerea pe criterii mai utile a unor părți din București. Pe timp de război, la 18 august 1808 găsim în documente o primă mențiune despre hingheri și luarea unor măsuri pentru uciderea câinilor vagabonzi. Cei care supraviețuiesc ciumei teribile din vremea lui Caragea încep să priceapă că igiena nu e un lux, ci o mare nevoie publică. Podul Mogoșoaiei este curățit și la 25 iulie 1814 este iluminat cu felinar, fiecare cu câte o lumânare, câte unul la fiecare șapte case.

O istorie culturală a mâinilor și alte gesturi în evul mediu occidental

dr. Marin Toma

Atunci când ochii istoricului se apleacă asupra relatărilor medievale e necesar să se evidențieze faptul că în evul mediu gesturile nu sunt doar partea componentă a unor etichete, ci mult mai mult. Ele transmit un mesaj mai puternic, nu de puține ori cu efect juridic. S-a argumentat faptul că această putere a gesturilor medievale este susținută și de o mai puțină cultură socială a scrisului. În medievalitate se scrie și scrisul este un element cultural și social important, însă este, în mare parte, apanajul clericilor; se scrie de mână și se scrie în limba latină, o limbă care nu este vorbită de către popoare. Oamenii evului mediu gesticulează cu trupul și sufletul; gesturile lor îi alătură unui grup social, cultural etc. Cu toate că omul modern obișnuiește, comparativ cu atunci, să scrie mai mult și să acorde cuvântului scris mai multă forță decât gestului, suntem convinși că ne amăgim, crezând că în viața de zi cu zi facem puține gesturi și de o importanță mică decât o făceau înaintașii noștri. Prin gesturi, omul evului mediu nu este niciodată singur, cu toate că singurătatea poate să fie alta: pădurea plină de primejdii pentru un cavaler, chilia pentru un călugăr, camera tronului pentru un rege împovărat de deciziile grele pe care trebuie să le ia singur etc¹.

Gesturile se împlinesc prin vorbe, la fel cum, nu de puține ori, conflictul interior uman este trădat atunci când cuvintele rostite sunt contrare gesturilor făcute. În primul caz, o serie de gesturi medievale s-au păstrat până în prezent: să descoperi capul sau să scoți mânușa pentru a saluta, împreunarea mâinilor pentru rugăciune, ridicarea mâinii pentru jurământ etc. Mâinile sunt cele prin intermediul cărora gesticulăm cel mai des și cel mai mult. Mâna întinsă cu degetul către ceva/cineva poate indica o direcție, poate acuza, poate provoca, poate pedepsi. Pumnul strâns care semnifică forța, încrederea, determinarea și reușita unui anumit moment. O altă reprezentare este cu certitudine cea a mâinilor care se strâng în salut sau care se ridică cu palma deschisă și degetele răsfirate, orientate către celălalt. Și care în lumea noastră poate fi un gest de recunoștință sau o cerere de iertare. De asemenea, mâna se întinde pentru a ajuta pe cineva, pentru a

lovi, pentru a apuca un obiect. Mâna este cea care scrie, care realizează o serie de alte treburi cotidiene. Mâna alintă, iubește, încurajează. Omul, tensiunea sentimentelor și mâinile: mâinile neobosite care prin degete bat în ritmuri diferite în diferite suprafețe, mâinile care se frământă nerăbdătoare, mâinile care se odihnesc în haine (buzunare), mâinile împreunate sub piept, mâinile care sprijină bărbia sau/și care o mângâie, mâinile care ating alte părți ale corpului: ochi, nas, buze etc².

Gestul ca expresie a tuturor trăirilor sufletești: bucurie, tristețe, furie, dragoste, ură etc. Ele reprezintă viciile și virtuțile omului și aici se poate aminti și necesitatea disciplinării gesturilor, pentru a "dirija" ce tip de mesaje transmit. O altă formă de manifestare este cea de comunicare, religioasă mai ales, atunci când ne referim la lumea medievală. Aici, corpul se poate oferi pe sine privitorului în plină mișcare și chiar în reținerea din a face unele mișcări. Gesturile aparțin fără doar și poate istoriei mai multor epoci, preluând valori, construind sisteme și modele comportamentale, adoptând norme culturale și civilizaționale, judecând oameni și grupuri în educat vs. needucat/ civilizat vs. necivilizat³; gesturi urâte sau frumoase, nobile sau condamnabile, deplasate sau potrivite etc. O altă direcția de cercetare este cea a spațiului în care gestul este înfăptuit: este el unul public? Sau este intim, în lumea familiei, între autor și Dumnezeu?

Acest univers al gesturilor este admirabil analizat de Jean-Claude Schmitt⁴ care își construiește argumentația pornind de la vocabular: rațiunea gesturilor, tocmai pentru că "rațiunea" este și astăzi un concept ambiguu, cultural, filosofic și psihologic; în timp ce **gestus**, termen latin, este folosit în evul mediu pentru a ilustra un gest, un context întreg de comportamente, aproape de fiecare dată cu scopul de a explica, condamna, lauda etc. Diferența dintre **motus** și **gestus** ilustrează cum evul mediu a valorificat nu atât mișcarea în sine, cât mai degrabă atitudinea. Opusul medieval al lui **gestus** este **gesticulatio**, antagonism care înfățișează ordinea în lupta ei cu dezordinea. Un alt concept care se alătură vocabularului medieval care însoțește gestul

este **gesta**, care semnifică o mulțime de gesturi negândite plasate într-un univers supranatural și care poate să fie benefice sau nu, depinzând de forțele implicate (Dumnezeu sau demoni). De asemenea, gestul este în legătură strânsă cu **signum**, un alt concept medieval important.

Clericii sunt cei care gândesc gesturile, atât într-un cadru formal, cât și în folosul lor, adesea în raport cu autoritățile laic; de aici și numeroasele conflicte între papalitate și diverșii regi occidentali medievali. De altfel, din aceasta separare socială, putem analiza gesturile celui care supune și gesturile supusului. A sta drept și cu capul sus sau a îngenunchea și a ține capul plecat. Monahul creștin, ascetul și mai mult, sunt reprezentanți ai unei tipologii a gesturilor care mai mult ca oricând se construiește pe antagonismul dintre vicii și virtuți. Călugărul creștin are datoria de a se rupe de lume și de obiceiurile ei și de a i se oferi cu trup și suflet lui Dumnezeu. Prin acest sacrificiu voit, el renunță de bunăvoie la sine însuși- ultimul gest *liber*, și se alătură comunității. Gesturile sale sunt puse în slujba disciplinării corpului și simțurilor sale și în căutarea moderației. Înainte de orice, călugărul creștin este orant și abia apoi orator. Cumpătarea în gesturi trebuie să fie vizibilă în toate aspectele care implica activitatea trupului: poziția, mersul, rugăciunea, masa, vorbirea, însă la fel de mult și în imobilitatea acestuia: tăcerea, reducerea numărului gesturilor făcute prin intermediul mâinilor etc⁵.

Pe durata evului mediu occidental, creșterea numărului de ordine religioase a dus la realizarea unor texte cu privire la diferitele norme etice și comportamente pe care fiecare membru era obligat să le respecte. Aceste culegeri de cutume contribuie și ele la acea pedagogie a gesturilor⁶ prin care ordinele religioase erau chemate să o înfăptuiască în rândul novicilor pentru a le îndrepta obiceiurile mai puțin cuviincioase pe care aceștia le dobândiseră până atunci. Aceste texte reglementează aproape toate aspectele vieții monahale și pot fi adesea folosite și de către laici. Cum merge, cum stă, cum și când vorbește un călugăr, când și cum se roagă, muncește, unde și cum își ține mâinile cu prilejul tuturor acestor activități fiind un aspect fundamental.

Dacă un anumit tip de putere, de autoritate, se poate transmite de la un om la altul, cu certitudine mâna este cea care intermediază un astfel de transfer. Mâna lui Dumnezeu apare în multe manuscrise medievale în care regăsim reprezentări

sub formă de imagini care descriu diferite momente ale Psaltirii. Mâna lui Dumnezeu binecuvântează, arată și manifestă atotputernicia sa. De altfel, în unele imagini mâinile credincioșilor se îndreaptă întinse către mâna lui Dumnezeu într-un *joc* al mâinilor excepțional. Destul de numeroase sunt referirile la mâna lui Dumnezeu, precum și la cea a credinciosului în psalmii regelui David din Vechiul Testament: mâna lui Dumnezeu a creat totul și este atotputernică, mâinile curate ale credinciosului care îi ajută în încercarea de a se mântui, omul care este binecuvântat de mâna lui Dumnezeu care îi dă tărie în credință, indiferent de greutate, credinciosul care își abandonează voia milei și iubirii lui Dumnezeu, credinciosul care se roagă să fie salvat din mâna păcătoșilor sau să nu fie dat acestora.

Gesturile fac trecerea de la natură la cultură, de la corp la comportament, cel din urmă fiind cel care transmite mentalitățile colective. Ele sunt, prin urmare, realități sociale și culturale care pot fi citite, imaginate de către istoric, cu răbdare și cu înțelegerea contextului timpului și spațiului. Ca urmare a acestor condiții de manifestare istorică, nu credem că greșim, dacă scriem că gesturile pot fi cercetate și din punctul de vedere al ierarhiilor sociale, al diferențierilor bazate pe sex și chiar a celor dintre națiuni⁷. În acest ultim caz, cel puțin, sunt aproape celebre considerațiile lumii nordice cu privire la excesul de gesturi prezent în comportamentul meridionalilor, italienii, mai ales:

”Când un francez are chef să se plimbe, ține mâna pe mânerul spadei sale și își poartă mantia numai pe un umăr; spaniolul merge aruncându-și picioarele încolo și încoace ca un cocoș, umflându-se în pene și trăgându-se de mustăți. Când francezii merg în grup, rād, țopăie, discută și fac o gălăgie atât de mare încât de aude de la o poștă; dimpotrivă spaniolii merg drept, gravi și reci fără să vorbească sau să întrepreindă vreo acțiune care să nu fie plină de modestie și rețineră”⁸.

Cu fiecare situație în parte, gestul care transmite un mesaj despre omul care îl face are și rolul, alături de multe altele, să arate poziția sa socială. Multe sunt lucrările medievale adresate viitorilor principii, prin care aceștia sunt învățați cum să se comporte; pentru spațiul românesc cel mai celebru text fiind *Învățăturile lui Neagoe Basarab pentru fiul meu Teodosie*. De asemenea, toate componentele vieții publice a domnitorului sunt atent construite, din

punctul de vedere al gesturilor pe care fiecare le face în cadrul ceremonialului de curte.

Un studiu util în ceea ce privește istoria străngerii mâinilor este realizat pentru spațiul olandez de Herman Roodenburg⁹, care se întreabă, folosind sursele documentare pe care le-a putut identifica, asupra vechimii acestei obicei. Deși, la prima vedere, strângerea mâinilor ca semn al salutului pare să fie un gest modern (cel puțin pentru spațiul evocat de autor), realitățile istorice pot fi puțin mai complicate. Dacă în spațiul occidental nordic strângerea mâinilor pare să fie (re)introdusă mai degrabă ca urmare a reacțiilor nonconformiste ale quakerilor¹⁰ la normele sociale existente, în alte zone europene ea pare să fie deja în uz, cel puțin spre finalul evului mediu. Putem afirma că acest obicei a avut diferite etape evolutive, asemeni altor "mode", uneori dispărând de pe scena culturală și socială europeană, pentru ca să revină în atenția elitelor culturale decenii sau secole mai târziu. O ultimă mențiune legată de acest gest al străngerii mâinile cuprinde un act de credință creștin: semnul crucii, înțeles, ca o strângere a mâinii cu Dumnezeu. Pentru mai multe informații despre istoria culturală a acestui gest, recomandăm studiul istoricului Andreas Andreopoulos¹¹.

Dacă de cele mai multe ori, atunci când vorbim de gesturi realizate cu ajutorul mâinilor, ne referim la palme și mai ales degete, deloc mai prejos pare să fie în anumite momente ale istoriei, cotul. Arta, prin reprezentările sale de toate felurile, ne propune o mulțime de imagini în care această parte anatomică joacă un rol de prim rang. În jurul anului 1500, asistăm la o invazie a mâinilor, vizibilă în artă, precum și în majoritatea cărților de bune maniere¹². Dacă pentru grupurile civilizate, era un gest nepotrivit să mănânci, sprijinind temeinic coatele pe masă, în unele cazuri acest gest era văzut ca un semn teritorial, chiar agresiv. De asemenea, prezența cotului în diferitele realizări artistice în forma sa cea mai deplină, a mâinii în șold este un gest considerat a fi de sfidare, de exprimare a succesului, a controlului și a autorității¹³.

Note

¹Jean-Claude Schmitt, *Rațiunea gesturilor*, București, Editura Meridiane, 1998, pp. 21-41.

²Unul dintre capitolele cărții sale despre urâtul/urâtenia Renașterii, Alexander Lee scrie și despre lumea financiară și bancară care a contribuit

la înflorirea unora dintre orașele italiene, pornind de la celebra istorie regelui Midas care transforma în aur tot ce atingea cu mână: *The Ugly Renaissance. Sex, Disease and Excess in an Age of Beauty*, Arrow Books, 2014, pp. 221-274.

³Norbert Elias, *Procesul civilizării*, vol. I, trad. și postfață de Monica Maria Aldea, Iași, Editura Polirom, 2002.

⁴Jean- Claude Schmitt, *op. cit.*, 46-47.

⁵A se vedea în mai multe locuri la Jean- Claude Schmitt, *op.cit.*, pp. 297- 309 despre legăturile dintre muncă și gesturi, despre timpul alocat de om, laic și cleric, rugăciunilor către Dumnezeu și muncii în folos personal sau obștesc; pp. 343- 350 despre gesturile predicatorilor (alăturare perfectă a vocii, a expresiei feței și a altor gesturi) și despre nevoia de cumpătare; pp. 377-385 despre evoluția tuturor tipurilor de gesturi și poziții ale omului care se roagă: în picioare, dar înclinată; în genunchi, cu corpul drept sau aplecat, întins parțial sau complet la pământ, într-un gest complet de *humiliatio*.

⁶*Ibidem.*, pp. 187-195.

⁷Peter Burke, *Limbajul gesturilor în Italia modernă timpurie*, în *O istorie culturală a gesturilor*, pp. 72-79.

⁸*Ibidem.*, pp. 72-73; a se vedea, de asemenea, mai multe explicații în paginile 78 și 79.

⁹Herman Roodenburg, *O mână" prietenească": strângerea de mână și alte gesturi în Republica olandeză*, în *O istorie culturală a gesturilor*, pp. 141-172.

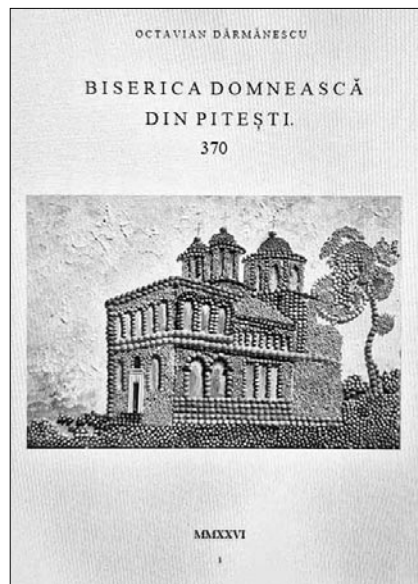
¹⁰A se vedea John Henry Ferguson, *Politics Quaker Style: A History of the Quakers from 1624 to 1718*, Wildside Press LLC, 1995.

¹¹Andreas Andreopoulos, *The Sign of the Cross: The Gesture, The Mystery, The History*, Paraclete Press, 2011.

¹²Remarcăm în primul rând excelentul studiu realizat de Joaneath Spicer, *Cotul în perioada Renașterii*, în *O istorie culturală a gesturilor*, pp. 82-120. Pentru mai multe informații cu privire la reprezentările portretistice în această perioadă a se vedea și la Alexander Lee, *op.cit.*, precum și Lucy Gent, Nigel Llewellyn, *Renaissance Bodies. The Human Figure in English Culture c. 1540-1660*, University of Chicago Press, 1990.

¹³Joaneath Spicer *op.cit.*, p. 83. Autoare afirmă că pentru olandezii acelei perioade, cotul în forma lui cea mai perfectă, cu mâinile în șold, se va apropia de statutul de atribut național.

Octavian Dărmănescu, *Biserica domnească din Pitești. 370,* Pitești, 2026

M.T.: Domnule Octavian Dărmănescu, ați publicat un amplu studiu monografic despre biserica domnească din Pitești. Este diferit de cel din 2017?

O.D.: Foarte puțin, aproape deloc. În definitiv, prezenta ediție s-a „autogenerat” natural, în cadrul mai amplu al jubileului. 370 de ani de la ctitorire (1656) sunt, totuși, o cifră importantă. După publicarea monografiei din 2017 – cu sprijinul Centrului Cultural din Pitești – s-au mai ivit informații despre biserica domnească ”Sf. Gheorghe” din Pitești, dar nu relevante la modul absolut, de a contrazice studiul original. De exemplu, este vorba despre transcrierea Catagrafiei stânjienilor proprietarilor piteșteni la 1831, publicată tot aici, în ”Restituiri. Pitești”, o adevărată fotografie a târgului acelor timpuri. Pentru arealul vizat aici, ”Văpseaua de Roșu”, centrală, dă chiar parohia ”Sf. Gheorghe” de atunci.

M.T.: Era „ceva” biserica domnească în vremea aceea?

O.D.: Nu neapărat. Rolul bisericilor domnești din târguri fusese preluat „precoce” de către târgoveți. Bisericile domnești nu mai erau de mult ale Domnului, ci ale poporului. Clericii nu mai erau plătiți de domnie, ci de către mahalagii. Singurul

primat la Pitești al bisericii lui Constantin Șerban Vodă (1654-1658) este cel de catedrală, dar și acesta și-l va pierde (când în favoarea bisericii Mavrodolu-”Maica Precesta Nouă”, când în cea a bisericii ”Sf. Nicolae”). În prezent (din 1974, parcă), catedrala Piteștiului este ”Sf. Vineri”, atributul bisericii ”Sf. Gheorghe” revenind natural la vechiul primat, cel domnesc, probabil cu mult mai relevant pentru poziția ei centrală.

M.T.: Când începe rolul bisericii domnești la Pitești? Din moment ce în modernitate era egală celorlalte?

O.D.: Consider că după 1968, anul redeschiderii, biserica domnească începe cel mai important rol al ei ca instituție într-un regim ateu fățiș. Și nu numai, ea este singurul mesager al târgului vechi azi, într-o lume care caută originalul, adică vechiul. Bineînțeles, să nu uităm nici o veche legendă consemnată în scris de către consilierii Maghiștrului Pitești, aceea că prin zidirea de către Vodă a unei biserici aici târgul se ridică la rang de oraș. Iată, de exemplu, un alt rol. Rolul ei însă, egal ca tuturor bisericilor, rămâne cel al destinației, adică acela de far spiritual călăuzitor.

M.T.: O biserică este căutată și pentru clericii ei. Avem și în cazul nostru referințe?

O.D.: La toate bisericile centrale se prezumă că ierarhul locului numește oameni pregătiți. În primul rând, biserica domnească de la Pitești, zidită pe moșie domnească, era în centrul târgului și atunci, în Evul Mediu. Ea a fost mereu centrală. În ea se făceau judecățile Domniei, în ea se jura de prin satele din județ. În ea se țineau slujbe mai dese și tot aici, o dată cu modernitatea, se vor ține școli duminicale. Aici au slujit cei mai mulți dintre protopopii de Pitești. Aici au fost parohi Nicolae Popescu, protopop, mare liberar din cercul Brătienilor, Gheorghe Popescu, profesor la Gimnaziul și la Liceul de Băieți din Pitești și director la Seminarul din Curtea de Argeș, aici au slujit diaconii Postelnicescu (profesor, viitor martir anti-comunist) și Băjenaru, primul dirijor al unui cor bisericesc la Pitești. Aici a fost paroh Marin Preoteșcu, mare deputat liberal și ucenicul lui, Marin Diaconescu, profesor la Școala de Cântăreți din Pitești, director al Internatului Societății "Frăția" (foarte căutat pentru austeritatea lui), clădire bombardată de către „teroriștii anglo-americani” în 1944, apoi donată Statului (azi, sediu S.R.I.). Tot aici slujește ca paroh Marin Braniște, un distins cercetător al trecutului local, salvatorul de la demolare al sfântului lăcaș, detașat mult timp paroh la Parohia Română din Viena.

Chiar și azi, clericii deservenți (nu mai discutăm despre muzicalitatea timbrului lor, recunoscută și apreciată) sunt repere în branșă. Părintele Lucian Grigore este unul dintre cei mai reprezentativi predicatori ai județului, părintele Gheorghe Neacșu, profesor universitar, este un dirijor apreciat pe plan național, iar părintele Tudor Florian, doctor în Teologie, a predat la fostul Seminar Teologic din Pitești și la Facultatea de Teologie de aici.

M.T.: Biserica domnească reprezintă Piteștiul?

O.D.: Da, normal, este cea mai reprezentativă. Îmi amintesc chiar de o hartă școlară post-decembristă în care Piteștiul era reprezentat de acest sfânt lăcaș. Este primul cu etaj pe pridvor și prezintă interesante detalii la turla mare, noi și ele la acea vreme. Să nu uităm că aici a fost școală, în vechile chilii, dependințe demolate de către comuniști. De altfel, conform sistematizării, în 1958 se demolează și casa parohială, clădire nouă. Intenția sacrilegiacă era repetarea unei demolări reușite, cea din 1962, a

bisericii "Sf. Nicolae". Foarte probabil, pe cale supranaturală, ocrotitorul ei, Marele Mucenic Gheorghe, o păzește. Restaurarea renumitului specialist (și vizionar înapoi, în trecut) Ștefan Balș este și astăzi un etalon printre arhitecții restauratori.

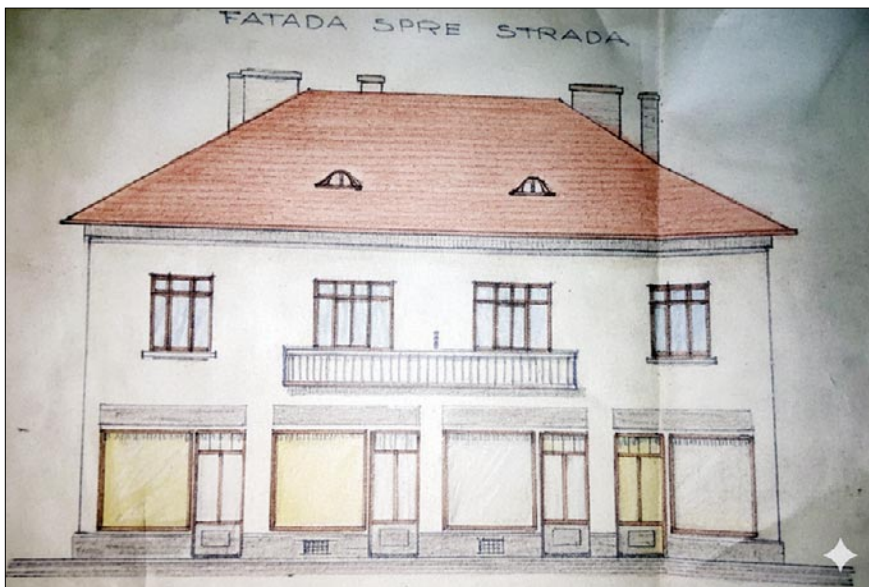
M.T.: Ctitorul ar fi fost curios de acest numeral, 370?

O.D.: Bineînțeles, la ce provocări au adus cele trei revoluții industriale, la câte războaie s-au petrecut aici, în Est, putem să ne mirăm și noi, la rândul-ne, de această vârstă. În bombardamentul din 1944 piloții au lansat o bombă care a căzut la cinci metri de ea. Au avariat-o minor, dar suflul a ajuns până la vitraliul altarului, ceea ce denotă puterea deflagrației și riscul real de a fi distrusă integral. O altă provocare a fost inconștiența estetică și prostul gust al strămoșilor noștri de la 1874, epitropi și cler. Bisericii domnești i se zidește un turn neo-gotic, kitsch, azi demolat de către Balș, care va atârna foarte periculos în decizia de demolare a ei de către comuniști. Să nu-i uităm pe membrii D.M.I., iluștrii noștri istorici de atunci, să nu-i uităm nici pe Gh. Marinescu (vice-președintele Sfatului Popular Pitești), pe prof. arh. Nicolae Bădescu și pe academicianul George Oprescu, toți cei care, în plin regim totalitar, au apărat biserica pentru a nu fi demolată.

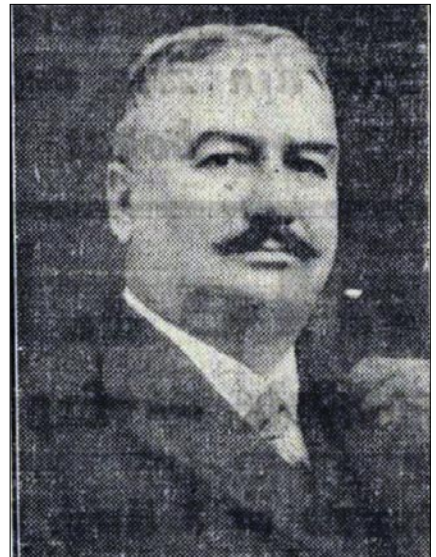
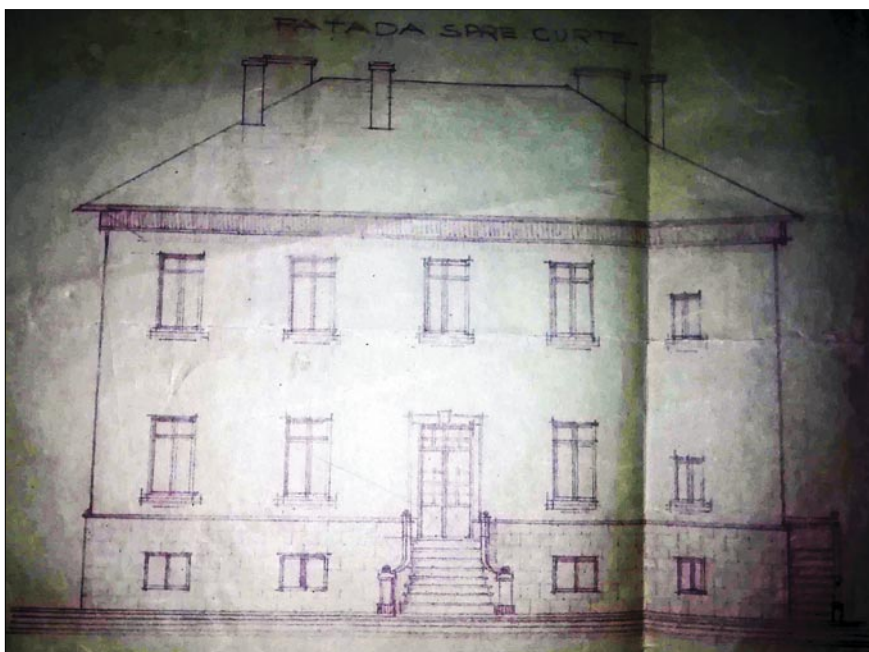
M.T.: Domnule muzeograf, priviți spre viitor?

O.D.: Da, dar cu temere. În primul rând, fragilitatea democrațiilor și a păcii în Estul unui continent care nu mai este unul esențial, ca până acum un secol. În al doilea rând, pregătirea serioasă a tinerilor pentru un viitor clerical incert financiar, mai mult vocațional. Tineretului actual, hedonist prin cultură și narcisist prin tehnică, îi repugnă idealismul. Să ne întrebăm ce preoți vor sluji aici, de exemplu, peste 30 de ani? Un răspuns greu, dar nu imposibil. Cine mai paria, de exemplu, pe această biserică după demolarea celeia din 1962? Nimeni. Inventarul fusese donat, preoții împrăștiați, parohia secționată și desființată, iar consilierii de la Mavrodolu votau demolarea ei. Și iată că patriarhul Iustinian însuși o salvează. Cred detașat că același Sfânt Gheorghe își va păzi din nou lăcașul de la Pitești.

MARIN TOMA

**Azilul de bătrâni din Pitești.
Plan cu fațada spre curte.
Sursa: SJAN Argeș,
Colecția de Planuri, nr. 249.
Colorizare și interpretare
realistă realizate
cu Gemini AI.**

**Portret al lui Ion Stănescu
în presa vremii (1939).
Sursa: Pr. Dim.
Rădulescu, Un an de la
moartea marelui filantrop
Ion Stănescu, în
„Universul”, nr. 215 din
08.08.1939, p. 3.
Portret restaurat
cu Gemini AI.**